

KLAIPĖDOS KRAŠTO TEISMAI¹

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Elektroninis paštas: ieva@mruni.eu

2019 m. kovo 22 d., parengta spaudai 2019 m. gegužės 13 d.

DOI: 10.13165/JUR-19-26-1-04

Santrauka. *Straipsnyje analizuojamas Klaipėdos krašto teisinis teismų organizacijos reglamentavimas, aptariamos Krašto tiek bendrųjų, tiek specializuotų teismų sistemos, taip pat Krašto teismų santykis su centriniais Lietuvos teismais bei iš to santykio kilusios problemos. Straipsnyje remiamasi Vokietijos ir Lietuvos įstatymais, Vyriausiojo Tribunolo nutarimais, teisėjų atskiromis nuomonėmis, Krašto gubernatorių pro memoria, Lietuvos ministrų įsakymais, raštais, Krašto Seimelio įstatymais, per septyniasdešimt Krašto autonominių institucijų sutartimis, paliepimais, Krašto teismų skelbimais, Krašto direktorijos raštais, Vokietijos, Lietuvos diplomatų pokalbiais.*

Reikšminiai žodžiai: *Klaipėdos krašto teismai, specializuoti teismai, administracinis teismas.*

Įvadas

Straipsnyje analizuojamas Klaipėdos krašto teisinis teismų organizacijos reglamentavimas, aptariamos Krašto tiek bendrųjų, tiek specializuotų teismų sistemos, taip pat Krašto teismų santykis su centriniais Lietuvos teismais bei iš to santykio ki-

1 Šio straipsnio 1-4 dalys yra detalesnė straipsnio, parašyto anglų kalba, versija. Anglų kalba parašytas straipsnis „Courts in the Memel Territory“ yra išspausdintas Estijos mokslų akademijos leidinyje (Ieva Deviatnikovaitė, „Courts in the Memel Territory“, *Acta Historica Tallinnensia* 25 (2019): 19-36, http://www.kirj.ee/public/Acta_hist/2019/issue_1/acta-2019-24-19-36.pdf).

lusios problemos – Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus ir Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo kompetencijos atribojimas, bylų dėl valstybės tarnautojų padarytų pažeidimų Krašte teisingumas, bylų perdavimas Lietuvos bei Vokietijos teismams, proceso kalba, teisėjų parengimas, Krašto teismų iniciatyva naudotis Vokietijos teismų precedentais, teisėjų priesaika.

Šių laikų Lietuvos teisės istorijos moksle Klaipėdos Krašto teismų sistema buvo analizuota mažai. Paminėtinas P. Žostautaitės darbas². Tarpukario Lietuvoje apie Krašto teismus be straipsnyje minėtų mokslininkų rašė R. Valsonokas, V. Burkevičius³. Anglų kalba tokios literatūros taip pat nėra. Paminėtinas šiek tiek susijęs M. Suksi⁴ veikalas. Klaipėdos tema yra rašę ir vokiečių, ir lenkų, ir prancūzų mokslininkai. Tačiau taip detalai, kaip šiame straipsnyje, Krašto teismų sistema bei kilusios problemos, kai vienoje teritorijoje susiduria daugiau nei dvi teisinio justicijos reglamentavimo sistemos, dar nebuvo analizuota.

Straipsnio objektas – Klaipėdos krašto teismų sistema ir konfliktinių situacijų tarp Krašto autonominių teismų bei centrinių Lietuvos teismų identifikavimas. *Tyrimo tikslas* – atskleisti Krašto teismų sistemą, kompetenciją, teisėjų statusą bei nustatyti galimas konfliktinių situacijų tarp Krašto autonominių teismų ir centrinių Lietuvos teismų priežastis. Siekiant išsiskirti tikslo, įvardijami Krašto bendrosios kompetencijos bei specializuoti teismai, atskleidžiama jų genėzė, jų kompetenciją bei teisėjų statusą reglamentuojantys teisės aktai, identifikuojamos pagrindinės konfliktinės situacijos centriniams Lietuvos ir Krašto autonominiams teismams nagrinėjant bylas.

Rašant straipsnį, daugiausia naudojamos Lietuvos centriniame valstybės archyve rastais dokumentais – Vyriausiojo Tribunolo nutarimais, teisėjų atskiromis nuomonėmis, Krašto gubernatorių *pro memoria*, Lietuvos ministrų, Krašto direktorijos raštais, Krašto Seimelio įstatymais, Direktorijos paliepimais, Krašto teismų skelbimais, Vokietijos, Lietuvos diplomatų pokalbiais. Naudotasi ir tarpukario Lietuvos mokslininkų atliktais tyrimais, publicistiniais straipsniais. Atliekant tyrimą naudotasi istoriniu, lyginamuoju, analitiniu metodais.

1. Teismų kompetencijos ir proceso teisinis reglamentavimas Klaipėdos krašte iki 1939 m.

Klaipėdos kraštas buvo Prūsijos dalis, tad jame galiojo 1877 m. sausio 27 d. priimtas Vokietijos Teismų santvarkos įstatymas (vok. *Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich*)⁵. Šis įstatymas priklausė panašiu metu priimtų įstatymų, reglamen-

2 Petronėlė Žostautaitė, *Klaipėdos kraštas 1923-1939* (Vilnius: Mokslas, 1992).

3 Rudolfas Valsonokas, *Klaipėdos problema* (Klaipėda: Akc. „Rytas“, 1932); Burkevičius, „Iš Klaipėdos krašto teisingumo žinybos“, *Teisė* 22, (1932): 93–100.

4 Markku Suksi, *Sub-State Governance through Territorial Autonomy* (Heidelberg, Dordrecht, London, New York: Springer, 2011).

5 Dar anksčiau galiojo Bendrosios teismo taisyklės Prūsijos valstybėms (Ger. Allgemeine

tuojančių Vokietijos justiciją (vok. *Reichsjustizgesetze*), grupei, pavyzdžiui, Vokietijos Civilinio proceso kodeksas (vok. *Die Zivilprozeßordnung für das Deutsche Reich vom 30. Januar 1877*), Vokietijos Baudžiamojo proceso kodeksas (vok. *Die Strafprozeßordnung für das Deutsche Reich vom 1. Februar 1877*), Bankroto kodeksas (vok. *Konkursordnung vom 10. Februar 1877*) ir t. t.

Taigi, pasirašant Klaipėdos krašto Statutą⁶, Krašte galiojo 1910 m. balandžio 1 d. redakcijos Vokietijos Teismų santvarkos įstatymas, taip pat Prūsijos vykdymo įstatymas (vok. *Preußischen Ausführungsgesetzes vom 24. April 1878*). Šie įstatymai galiojo su pakeitimais, padarytais iki 1920 m. sausio 10 d⁷.

Krašto autonominės institucijos iki pat 1939 m. taip ir nepriėmė Klaipėdos krašto teismų santvarkos įstatymo, numatyto Klaipėdos krašto statuto 22 straipsnyje, tvirtindamos, kad „aukščiau minėtais įstatymiais nuostatais teismų organizacija ir kompetencija atitinkamai pritaikinta ypačiškiausiems Klaipėdos Krašto reikalavimams“⁸.

Autonominė Krašto valdžia „įstatymiais nuostatais“ laikė nuo 1924 m. iki 1939 m. priimtų per dešimt paliepimų ir maždaug tiek pat įstatymų, kuriais darydavo minėtų vokiečių įstatymų pakeitimus, papildymus, ir kurie galiojo tik Krašte.

Tolnesėse pastraipose apžvelgsime Krašto teismų kompetencijos ir teismo proceso teisinį reglamentavimą, kurį galima išskirti į keletą grupių: teisės aktai, susiję su teismų organizacija bei vidaus tvarka, teisės aktai, susiję su teismų kompetencija, teisės aktai, reglamentuojantys baudžiamąjį ir civilinį procesą, taip pat kiti dokumentai, susiję su notarų veikla, administracine atsakomybe.

1924 m. vasario 29 d.⁹ buvo priimtas paliepimas, susijęs su valsčių teismų, Prekybos teismo, apygardos teismo kompetencija, teismų sprendimų apskundimo tvarka, revizijos arba kasacijos tvarka.

Krašto direktorijos 1924 m. balandžio 8 d. paliepimas¹⁰ buvo susijęs su tarėjų, prisiekusiųjų jurisdikcija, valsčių teismų vidine struktūra.

1924 m. gegužės 23 d. paliepimas¹¹ reglamentavo notarų įgaliojimus žemės perleidimo reikaluose.

Gerichtsordnung für die Preußischen Staaten).

6 „Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos Teritorijos“. Vyriausybės žinios. 1924, Nr. 169-1186.

7 Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentarai, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 590.

8 Klaipėdos krašto direktorijos 1930 m. vasario 14 d. raštas. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 81.

9 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. vasario 29 d. paliepimas liečiąs teismų kompetenciją“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 22.

10 „Krašto direktorijos 1924 m. balandžio 8 d. paliepimas dėl bylų eigos palengvinimo baudžiamajame procese“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 33.

11 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos

1924 m. gegužės 23 d. paliepimas¹² įtvirtino teismų sekretoriatų įsteigimą vietoje teismų raštinių, numatant teismo sekretoriaus pareigybę vietoje teismo raštininko pareigybės.

1924 m. birželio 15 d. paliepimas¹³ buvo susijęs su viešojo administravimo subjektų, valstybės gynėjų priimtais administracinę atsakomybę numatančiais teisės aktais („bausmės įsakymai“) ir pranešimais („bausmės pranešimai“) apie tuos aktus bei su teismų sekretorių vaidmeniu vykdam tuos teisės aktus. 1936 m. liepos 20 d.¹⁴ buvo priimtas įstatymas, kuriuo buvo keičiamos 1924 m. birželio 15 d. paliepimo nuostatos dėl valstybės gynėjo išleisto baudžiamojo įsakymo, o 1936 m. rugsėjo 29 d. buvo išleistas dar vienas vykdymo nuostatas¹⁵ dėl santykio tarp vietos policijos įstaičių ir valsčiaus teismo gynėjo dėl atliekamo pažeidėjų persekiojimo. Šiais paliepimais bei įstatymais buvo pildomas, keičiamas 1883 m. balandžio 23 d. vokiečių įstatymas, reglamentuojantis baudžiamųjų įsakymų priėmimą dėl nusizengimų (vok. *Gesetz, betreffend den Erlaß polizeilicher Strafverfügungen wegen Uebertretungen*).

Procesą baudžiamosiose bylose reglamentavo jau minėtas Vokietijos Baudžiamojo proceso kodeksas bei keli Krašto autonominės valdžios padaryti pakeitimai ar papildymai. 1924 m. rugpjūčio 16 d. buvo priimtas paliepimas dėl bylų eigos baudžiamajame procese palengvinimo¹⁶. Šį dokumentą sudarė 31 straipsnis pagal Vokietijos Baudžiamojo proceso kodekso atitinkamus straipsnius, reglamentuojančius arešto orderio išdavimo atidėjimo sąlygas, suimtojo apklausos tvarką, viešojo gynėjo vaidmenį, atidedant arešto orderį, turto konfiskavimo tvarką, teismų sprendimų apskundimo terminus, beturčių teisės į atstovo paslaugas reikalavimus ir t. t. 1928 m. gegužės 5 d. buvo priimtas įstatymas¹⁷, kuriuo 1924 m. rugpjūčio 16 d. paliepimas buvo papildytas bylos nagrinėjimo sustabdymo pagrindų nustatymu. 1931 m. rugsėjo

Gailiaus ir Borcherto 1924 m. gegužės 23 d. paliepimas, liečiąs jurisdikcijos laisvose bylose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 47.

- 12 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. gegužės 23 d. paliepimas apie įtaisymą sekretoriato ir teismo mokesnių atlikimo eigą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 47.
- 13 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. birželio 15 d. paliepimas apie teisės eigą baudžiamose bylose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 54.
- 14 „Klaipėdos krašto Seimelio 1936 m. liepos 20 d. įstatymas Nr. 82 apie procedūrą baudžiamosiose bylose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 82.
- 15 „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. rugsėjo 29 d. vykdymo nuostatas apie procedūrą baudžiamosiose bylose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 109.
- 16 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. rugpjūčio 16 d. paliepimas palengvinti bylų eigą baudžiamajame procese“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 79.
- 17 „Klaipėdos krašto Seimelio 1928 m. gegužės 5 d. įstatymas Nr. 22 apie 1924 m. rugpjūčio 16 d. paliepimo palengvinti bylų eigą baudžiamajame procese pakeitimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1928, Nr. 53.

24 d. buvo priimtas įstatymas¹⁸ papildyti 1924 m. rugpjūčio 16 d. paliepiamą patvirtinant piniginių baudų išieškojimo priverstiniu būdu tvarką. 1929 m. kovo 8 d. įstatymu¹⁹ buvo pateikti atnaujintos redakcijos vokiečių Baudžiamojo proceso straipsniai dėl nagrinėjančio bylą teisėjo teisių ir pareigų, teisėjų dalyvavimo ar nedalyvavimo teismo posėdžiuose, terminų skaičiavimo tvarkos, liudytojo, eksperto priesaikos davimo tvarkos, priesaikos teksto, ikiteisminio proceso tvarkos, teisėjų priimto sprendimo formos su jame turinčia būti įžangine formule „Lietuvos Respublikos vardu“, sprendimo pasirašymo tvarkos, dėl apeliacinių skundų padavimo apribojimų esant tam tikroms sąlygoms, dėl viešojo administravimo subjekto galimybės turėti atstovą mokesčių ar rinkliavų bylose ir t. t.

Vokiečių Baudžiamojo įstatymo (vok. *Strafgesetzbuch*) straipsniai, susiję su arklų, galvijų, automobilių, motociklų vagystėmis, taip pat buvo keičiami²⁰. Būta ir autonominių įstatymų, kuriais Vokietijos Baudžiamojo kodekso normos buvo pildomos, taisyamos, pavyzdžiui, straipsniai dėl nuodų ar vaistų gamybos, gabenimo, prekybos be policijos leidimo²¹.

Vokiečių civilinio proceso normos irgi buvo keičiamos. 1924 m. rugpjūčio 22 d. paliepiamą²² sudarė 63 straipsniai, kuriais buvo supaprastinamas civilinių bylų nagrinėjimas, reglamentuojama bylinėjimosi išlaidų nustatymo tvarka, teismo posėdžių protokolavimo tvarka, nustatomi procesiniai terminai, teismų sprendimų, nutarimų, šaukimų, kitokių teisminių dokumentų įteikimo tvarka. 1929 m. kovo 8 d. įstatymu²³ buvo keičiamas 1924 m. rugpjūčio 22 d. paliepiamas ir koreguojami Civilinio proceso kodekso straipsniai, reglamentuojantys turtinio pobūdžio bylų apskundimo apeliacinę tvarką, teismo sprendimo įžanginę frazę „Lietuvos Respublikos vardu“ bei apskritai teismo sprendimo struktūrą tam tikroms byloms, bylos nagrinėjimo ypatumus vienai iš šalių nedalyvaujant teisminiame procese („sprendimas už akių“).

18 „Klaipėdos krašto Seimelio 1931 m. rugsėjo 24 d. įstatymas pakeisti 1924 m. rugpjūčio 16 d. paliepiamui apie bylų eigos baudžiamajame procese supaprastinimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1931, Nr. 119.

19 „Klaipėdos krašto Seimelio 1929 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 31 dėl baudžiamojo proceso tvarkos pakeitimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1929, Nr. 24.

20 „Klaipėdos krašto Seimelio 1937 m. rugsėjo 24 d. įstatymas Nr. 154 baudžiamajam įstatymui pakeisti“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 106.

21 „Klaipėdos krašto gubernėros Odry 1920 m. gegužės 25 d. paliepiamas Nr. A70“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 34; „Klaipėdos krašto Seimelio 1934 m. kovo 26 d. įstatymas 1920 m. gegužės 25 d. paliepiamui Nr. A70“. „Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1934, Nr. 46.

22 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. rugpjūčio 22 d. paliepiamas palengvinti teisės eigą pilietiškuose teisės ginčuose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 81.

23 „Klaipėdos krašto Seimelio 1929 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 32 dėl civilinio proceso“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1929, Nr. 24.

1928 m. liepos 31 d. įstatymu²⁴ suteikiama teisė Krašto direktorijai vyresniojo teismo sekretoriaus egzaminus išlaikiusius asmenis įgalioti savarankiškai atlikti kai kurias teisėjų pareigas nekilnojamojo turto priverstinio pardavimo bylose, bankroto bylose, civilinio proceso bylose, pagal Vokietijos Civilinio proceso kodekso 771, 805, 828-863 straipsnius tvarkyti nekilnojamojo turto knygas, sekretoriatų tarnautojus įgalioti vietoje teismo sekretoriaus tvarkyti žemės knygas. 1928 m. rugpjūčio 28 d. nuostatais²⁵ detalizuojamas Įstatymas dėl teisėjų pareigų teismo sekretoriams pavedimo. Po kelių metų nuostatai vėl buvo pildomi, įvardijant teismo sekretorius teismo padėjėjais, jiems tvarkant nekilnojamojo turto knygas, jeigu tam nereikia motėti mokesčio²⁶.

Buvo priimtų teisės aktų, nesusijusių su bylų nagrinėjimo procesu arba teismų santvarka, pavyzdžiui, Teismo išlaidų įstatymas²⁷, paskelbimas dėl institucijų, atleidžiamų nuo žyminių mokesčių teismams²⁸, įstatymas dėl tarėjų, prisiekusiųjų atlyginimo²⁹.

Krašte galiojo ir kiti Vokietijos teisės aktai, susiję tiek su teismais, tiek su kitomis sritimis, pavyzdžiui, 1880 m. rugpjūčio 2 d. redakcijos Prūsijos aukščiausiojo administracinio teismo įstatymas (vok. *Preußisches Oberverwaltungsgericht*), 1880 m. Laukų ir miškų policijos įstatymas (vok. *Die zum Feld- und Forstpolizei-Gesetz vom 1. April 1880*), 1909 m. birželio 7 d. nesąžiningos konkurencijos įstatymas (vok. *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb: Vom 7. Juni 1909*)³⁰, 1899 m. lapkričio 15 d. paliepimas apie administracinę priverstinę procedūrą išieškant pinigines sumas (vok.

24 „Klaipėdos krašto Seimelio 1928 m. liepos 31 d. įstatymas Nr. 25 apie teisėjų pareigų teismo sekretoriams pavedimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1928, Nr. 72.

25 „Klaipėdos krašto direktorijos 1928 m. rugpjūčio 28 d. nuostatai įstatymui Nr. 25 vykdyti“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1928, Nr. 83.

26 „Klaipėdos krašto direktorijos 1930 m. vasario 21 d. nuostatas vykdomiems 1928 m. rugpjūčio 28 d. nuostatomis dėl Įstatymo Nr. 25 papildyti“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1930, Nr. 21.

27 „Klaipėdos krašto Seimelio 1933 m. kovo 8 d. teismo išlaidų įstatymas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1933, Nr. 34; Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. balandžio 11 d. Teismų išlaidų įstatymo 171 straipsnio taisyklė“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1934, Nr. 43.

28 „Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. gegužės 14 d. paskelbimas dėl institucijų, atleidžiamų nuo žyminių mokesčių teismams“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1934, Nr. 53.

29 „Klaipėdos krašto Seimelio 1936 m. birželio 16 d. įstatymas Nr. 133 pakeisti 1933 m. kovo 21 d. įstatymą Nr. 94 apie posėdininkų, prisaikintų ir patikimųjų asmenų atlyginimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 82; Klaipėdos krašto Seimelio 1933 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 94 pakeisti 1922 m. gruodžio 16 d. paliepimą A652 apie posėdininkų, prisaikintų ir patikimųjų asmenų atlyginimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1933, Nr. 32; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. gruodžio 16 d. paliepimas Nr. A625 apie posėdininkų, prisaikintų ir patikimųjų asmenų atlyginimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 147.

30 Pastarasis įstatymas buvo pildomas šiais dokumentais: „Klaipėdos krašto Seimelio 1937 m. rugpjūčio 13 d. įstatymas Nr. 151 apie priedų davimą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 95; „Klaipėdos krašto direktorijos 1937 m. gruodžio 30 d. taisyklių pakeitimas 1909 m. birželio mėnesio 7 d. Įstatymui dėl nedoringo konkuravimo, 1937 m. rugpjūčio 13 d. įstatymo redakcijai vykdyti“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 139.

der Verordnung vom 15. Ulovember 1899, betreffend das Verwaltungszwangsverfahren wegen Beitreibung von Geldbeträgen)³¹ bei daugybė kitų teisės aktų, kuriuos Krašto autonominė valdžia ne tik keisdavo, bet kuriais galėdavo ir pagrįsti savo sprendimus.

Pastebėtina, kad prieš pasirašant Klaipėdos krašto statutą, būta prancūzų valdininkų priimtų sprendimų dėl teismo proceso³², kuriuose taip pat buvo keičiami tam tikri vokiečių Baudžiamojo proceso straipsniai, pavyzdžiui, dėl viešojo kaltinimo, arešto orderio, kaltinamojo akto struktūros, bylų atnaujinimo pagrindų ir t. t. Taip pat būta nemažai paliepiamų dėl teismų sistemos, kuriuos kituose skyriuose ir apžvelgsime.

2. Teismų sistema Klaipėdos krašto teritorijoje iki 1924 m.

Pagal Vokietijos Teismų santvarkos įstatymo 3-9 skyrius, teismų sistemą sudarė apylinkės teismai (vok. *Amtsgerichte*), prisiekusiųjų teismai (vok. *Schöffengerichte*), žemių teismai (vok. *Landgerichte*), tarėjų teismai (vok. *Schwurgerichte*), prekybos rūmai (komerciniai teismai) (vok. *Kammern für Handelssachen*), apeliaciniai teismai (vok. *Oberlandesgerichte*), Aukščiausiasis teismas (vok. *Reichsgericht*).

Tuo metu Klaipėdos krašto teritorija buvo priskirta Rytų Prūsijos provincijai, kurios sostinė buvo Karaliaučius (vok. *Königsberg*).

1879 m. buvo įsteigtas Karaliaučiaus apeliacinis teismas (vok. *Oberlandesgericht Königsberg*). Į jo jurisdikcijos teritoriją pateko septyni žemės teismai, tarp jų Tilžės žemės teismas (vok. *Landgericht Tilsit*), taip pat komerciniai teismai Karaliaučiuje ir Klaipėdoje. Tilžės žemės teismas apėmė Šilutės rajoną (vok. *Kreise Heydekrug*), Klaipėdą (vok. *Memel*), Ragainę (vok. *Ragnit*), Lankos apskritį (vok. *Niedrung*), Tilžę (vok. *Tilsit*). Tuo metu šioje teritorijoje gyveno 273 569 žmonių. Tilžės žemės teismo teritorijon pateko Klaipėdos, Priekulės, Rusnės apylinkių teismai, kuriuose dirbo 31 teisėjas, jame dirbo Teismo pirmininkas, du direktoriai, vienuolika teisėjų, prokuro-ras³³. Pasak J. Robinzono, dalis Krašto ginčų buvo nagrinėjami Tilžės apygardos teisme (tai, ką mes išvertėme Tilžės žemės teismu), dalis – Klaipėdos apygardos teisme³⁴. Manytina, autorius turėjo galvoje Klaipėdos apylinkės teismą (vok. *Amtsgerichte in Memel*).

31 „Klaipėdos krašto Seimelio 1937 m. gruodžio 30 d. įstatymas Nr. 160 1899 m. lapkričio 15 d. paliepimui apie administracinę priverstinę procedūrą pinigines sumas išieškant pakeisti“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 11.

32 „Santarvės valstybių atstovas Odry 1920 rugpjūčio 7 d. paliepimas Nr. A112 dėl 1877 m. vasario 1 d. Baudžiamojo proceso pertaisymo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 24.

33 Pagal *Jahrbuch der deutschen Gerichtsverfassung* (Berlin: Carl Heymann's Verlag, 1880), 441-444 <<http://archive.org/stream/jahrbuchderdeut00pfafgoog#page/n6/mode/2up>>.

34 Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 590.

Po Pirmojo pasaulinio karo 1920 m. kovą Prancūzijos vyriausybės paskirtas Klaipėdos krašto gubernatorius generolas D. Odry išleido įsakymą, kuriuo įsteigė Klaipėdos krašto apygardos teismą (vok. *Landgerichts in Memel*)³⁵. Įsakymu buvo nustatyta, kad Kraštas sudaro vieną apygardą, o teismų sistemą sudaro dvi pakopos: Klaipėdos krašto apygardos teismas ir Rusnės, Šilutės, Viešvilės valsčių teismai. Taigi, Karaliaučiaus apeliacinis teismas bei Tilžės žemės teismas nustojo savo jurisdikcijos.

Tačiau Kraštui reikėjo aukštesnės instancijos teismo dėl ginčų, kurių vienos šalys galėjo gyventi Krašte, o kitos – kitose teritorijose. Todėl 1920 m. kovo 15 d. buvo priimtas generolo D. Odry įsakymas dėl teisminių reikalų³⁶, kuriame buvo įtvirtinta, kad turi būti kuo greičiau (vok. *sobald als moeglich*) įsteigtas Vyriausiasis teismas Klaipėdos kraštui bei atitinkami teismai Karaliaučiuje, Berlyne, Leipcige.

Taigi, 1920 m. rugpjūčio 30 d. atstovas Klaipėdos kraštui ir atstovas Gdanskui susitarė įsteigti laikiną Vyriausiąjį teismą Gdanskui ir Klaipėdai³⁷ (vok. *Obergericht für Danzing u. Memel*). Šiam teismui buvo patikėta buvusioji Karaliaučiaus apeliacinio teismo, Berlyno teismo bei Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų funkcija. Jis turėjo spręsti tik po 1920 m. sausio 10 d. iškeltas bylas. Teismą sudarė penki teisėjai kartu su pirmininku. 1920 m. rugsėjo 14 d. ir spalio 19 d. išėjo įsakymai³⁸, kuriais buvo nustatytas laikinasis laikinojo Vyriausiojo teismo Gdanskui ir Klaipėdai teisminis procesas. Teismo sprendimai turėjo būti nebeskundžiami. Taigi, nuo 1920 m. rugpjūčio Krašto teismų sistema tapo tripakopė: Vyriausiasis teismas Gdanskui ir Klaipėdai, Klaipėdos krašto apygardos teismas ir valsčių teismai. Tačiau V. Burkevičius pastebėjo, kad suprasti, ar realiai Vyriausiasis teismas Gdanskui ir Klaipėdai veikė, sudėtinga, nes iš Krašto valdžios žinių apie jo veiklą nieko negalima pasakyti³⁹. Vienaip ar kitaip oficialiai šis teismas veikė šiek tiek virš metų.

1922 m. vasario 1 d. pradėjo veikti Vyriausiasis Klaipėdos krašto teismas⁴⁰ (vok. *Obergerichts in Memel*), kuriam buvo suteikta Vyriausiojo teismo Gdanskui ir Klai-

35 „Generolo D. Odry 1920 m. kovo 3 d. įsakymas Nr. 77 dėl Klaipėdos Krašto Apygardos Teismo įsteigimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 2.

36 „Ferordnung betreffend Reuregelungl gerichtlicher Angelegenheiten“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 3.

37 „Atstovo Klaipėdoje Odry ir atstovo Gdanske Reginald Tower 1920 m. rugpjūčio 30 d. suderėjimas Nr. 78 apie Laikinį Vyriausį Sudą Danskai ir Klaipėdai“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 35.

38 „Generolo Santarvės valstybių atstovo Odry paliepimas Nr. A186“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 40; „Generolo Santarvės valstybių atstovo Odry paliepimas Nr. A152“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 53.

39 Vilius Burkevičius, „Klaipėdos Krašto Vyriausiasis Teismas 1920-1933 m.“, *Teisė* 24 (1933): 324.

40 „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. rugsėjo 24 d. paliepimas Nr. A314 apie įsteigimą Vyriausiojo Teismo Klaipėdoj“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 110; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. sausio 30 d. paliepimas Nr. A399 dėl Vyriausiojo Teismo Klaipėdoj pirmos veikimo dienos“. Klaipėdos krašto valdžios žinios.

pėdai jurisdikcija. Teismas veikė Klaipėdoje ir jį sudarė penki teisėjai kartu su pirmininku. Jis veikė iki 1924 m. kovo 1 d. Per dvejus šio teismo veikimo metus buvo priimta nemažai įsakymų, susijusių su Teismo organizacija bei kompetencija. Atlikęs šių įsakymų tyrimą, V. Burkevičius padarė keletą išvadų: teismas nebuvo galutinės instancijos, buvo didinamas teisėjų skaičius, buvo taikomai Vokietijos santvarkos įstatymai su kai kuriais pakeitimais, kartais teismo pirmininko pareigas galėjo eiti Krašto direktorijos pirmininkas, buvo įsteigtas Vyriausiojo teismo prezidiumas, atskiras nuo apygardos teismo, prireikus Vyriausiojo teismo teisėjai galėjo būti kviečiami eiti apygardos teismo teisėjų pareigas, teisėjai galėjo vienas kitą pakeisti⁴¹.

Deja, duomenų apie teisminį procesą nebuvo. Manytina, jis vyko pagal Vokietijos įstatymus, nes, pavyzdžiui, 1922 m. gruodžio 22 d. buvo priimtas palengvinimo teisių dalykuose paliepimas⁴², susijęs su Baudžiamojo proceso kodeksu arba, kaip tada vertė, su Bausmių įstatymų knyga (vok. *Strafprozessordnung*). Paliepime yra minimi, manytina, 1877 m. Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso straipsniai⁴³. Maža to, ir vėlesniuose paliepimuose minimi Vokietijos įstatymai, pavyzdžiui, 1924 m. balandžio 8 d. paliepime dėl bylų eigos palengvinimo baudžiamajame procese⁴⁴ minimas Vokietijos įstatymas dėl prekybinių pareigų saugant užsienio vertybių popierius⁴⁵ ir t. t.

1922, Nr. 15.

- 41 Vilius Burkevičius, „Klaipėdos Krašto Vyriausiasis Teismas 1920-1933 m.“, *Teisė* 24 (1933): p. 324–325; taip pat: „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. spalio 9 d. paliepimas Nr. A354 dėl atsišaukimo prieš civilinius Nusprendimus I instancijos Klaipėdos Kraszto Teismo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 128; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. gruodžio 27 d. priedas Nr. A874“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 2; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. birželio 29 d. paliepimas Nr. A491“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 76; „Įgaliotinio Klaipėdos kraštui Simonaičio ir Krašto direktorijos 1923 m. spalio 23 d. paliepimas apie teismų Paskelbimus“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1923, Nr. 114; „Įgaliotinio Klaipėdos kraštui Simonaičio ir Krašto firektorijos 1923 m. spalio 27 d. paliepimas kaslink bendro Wyriausio ir Kraszto Teismų Prezidiumo Paszalinimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1923, Nr. 114; „Krašto direktorijos 1923 m. spalio 27 d. paskelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1923, Nr. 114; „Auksztjojo Lietuвос Wyriausybės Įgaliotinio Klaipėdos Krasztui Pavaduotojo Budrio 1923 m. balandžio 27 d. paliepimas kaslink Pawadinimo Wyriausio Teismo Narių Pagalbos Teisėjais Kraszto teisme“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1923, Nr. 47.
- 42 „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. gruodžio 22 d. paliepimas Nr. A661 dėl palengvinimo teisių dalykuose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1923, Nr. 2.
- 43 Vok. *Die Strafprozessordnung* (1877). <[https://www.hinterkaifeck.net/wiki/index.php?title=Gesetze:_Die_Strafprozessordnung_\(1877\)](https://www.hinterkaifeck.net/wiki/index.php?title=Gesetze:_Die_Strafprozessordnung_(1877))>.
- 44 „Vyriausybės įgaliotinio Klaipėdos kraštui J. Budrio ir Krašto direktorijos paliepimas dėl bylų eigos palengvinimo baudžiamajame procese“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 33; „Apygardos teismo prezidento Scholz 1924 m. balandžio 8 d. vykdomieji nustatymai prie 1924 balandžio 8 d. paliepimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 37.
- 45 Vok. *Gesetz, betreffend die Pflichten der Kaufleute bei Aufbewahrung fremder Werthpapiere* (1896).

Bendrosios jurisdikcijos teismai, veikę Klaipėdos krašto teritorijoje ir buvę Rytų Prūsijos provincijos teisminės sistemos dalimi (1879–1920?)

Karaliaučiaus apeliacinis teismas
Tilžės žemės teismas, komerciniai teismai Karaliaučiuje ir Klaipėdoje
Klaipėdos, Priekulės, Rusnės apylinkių teismai

Bendrosios kompetencijos teismai Klaipėdos krašto teritorijoje (1920–1922)

Vyriausiasis teismas Gdanskui ir Klaipėdai
Klaipėdos apygardos teismas
Rusnės, Šilutės, Viešvilės valsčių teismai

Bendrosios kompetencijos teismai Klaipėdos krašto teritorijoje (1922–1924)

Vyriausiasis Klaipėdos krašto teismas
Klaipėdos apygardos teismas
Valsčių teismai

3. Teismų sistema priėmus Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimus

Po to, kai Ambasadorių konferencija priėmė nutarimą apie Klaipėdos kraštą⁴⁶, kuriuo ir buvo perduotos Lietuvai suvereno teisės į Kraštą, Lietuvos valdžia padarė pakeitimus Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme⁴⁷. Analogiški pakeitimai buvo paskelbti Krašto valdžios žiniuose⁴⁸.

Po savaitės, kai buvo paskelbti minėti pakeitimai, 1924 m. vasario 29 d. buvo priimtas paliepimas dėl Krašto teismų kompetencijos⁴⁹. Iš šio paliepimo išryškėja ir Krašto teismų sistema, kurioje nebelieka Vyriausiojo Klaipėdos krašto teismo.

Taigi, pirmąją instanciją bylas nagrinėjo valsčių teismai (vok. *Amtsgerichte*). Valsčių teismai buvo žemiausios instancijos teismai, kurių veiklos teritorija neapsiribojo vienu valsčiumi: Klaipėdos valsčiaus teismo veiklos teritorija apėmė Klaipėdos miestą ir dalį Klaipėdos apskrities, Šilutės valsčiaus teismo – Šilutės apskritį, kiek jis neapėmė Rusnės valsčiaus teismo jurisdikcijos, dalį Pagėgių apskrities, Prieku-

46 „Pasiuntinių konferencijos nutarimas apie Klaipėdos kraštą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1923, Nr. 22.

47 „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas“. Vyriausybės žinios. 1924, Nr. 151-1078.

48 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliojimo Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. kovo 13 d. paliepimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 23.

49 „Aukštojo Lietuvos Vyriausybės Įgaliojimo Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. vasario 29 d. paliepimas liečiąs teismų kompetenciją“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 22.

lės valsčiaus teismo – Klaipėdos apskrities dalį, kiek ji nepriklausė valsčiaus teismui Klaipėdoje, Rusnės valsčiaus teismo – dalį Šilutės rajono, Viešvilės valsčiaus teismo – Pagėgių apskritį, kiek ji neapėmė Šilutės teismo jurisdikcijos⁵⁰.

Valsčių teismuose galėjo būti vienas ir daugiau teisėjų. Vienas iš teisėjų būdavo teismo direktoriumi. Pagal teisėjų ir teismo tarnautojų kiekį didžiausi Krašte buvo Klaipėdos ir Šilutės valsčių teismai.

Valsčių teismai spręsdavo civilines bylas dėl veikų, už kurias griežčiausia bausmė būdavo iki dešimties metų laisvės atėmimo, pagal Vokietijos 1876 m. Baudžiamojo įstatymo knygą (vok. *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*), įsigaliojusią 1872 m.

Baudžiamosios bylos buvo nagrinėjamos vieno teisėjo arba teisėjo ir tarėjų, tuo metu vadinamų „prisėdais“. Vienas teisėjas nagrinėdavo bylas, iškeltas privataus kaltinimo tvarka, ir kai už veiką grėsdavo ne didesnė kaip pusės metų laisvės atėmimo bausmė, taip pat kitas prokuratūros siūlomas bylas. Vieno teisėjo ir dviejų tarėjų kolegija nagrinėdavo bylas, nepatenkančias į vieno teisėjo jurisdikciją⁵¹.

Tarėju galėjo būti Lietuvos pilietis, turintis „Klaipėdos krašto vietos gyventojų požymį, vyras ar moteris, sukakęs 30 metų amžiaus, išgyvenęs tame pačiame kaime, dvare ar mieste nemažiau kaip du metus ir kuriam fizinis arba psichinis luošumas nekluduoja tas pareigas eiti“⁵². Tarėjai dalyvaudavo tose baudžiamosiose bylose, kurių sprendimui reikėdavo ne vieno teisėjo, bet teisėjų kolegijos. Tokiu atveju bylas nagrinėdavo valsčiaus teisėjas ir du tarėjai. Prokurorui reikalaujant galėjo būti skiriami ir du teisėjai. Tarėjo ir teisėjo balsas beveik visais atvejais būdavo vienodos reikšmės⁵³.

Civilines bylas valsčių teismuose spręsdavo vienas teisėjas. Bylas, kuriose komercinio ginčo dalykas buvo daugiau nei 1000 litų, pagal J. Robinzoną, nagrinėdavo netgi ne valsčių teismai, bet „Klaipėdos prekybos teismas visam kraštui“ (vok. *Handelsgericht in Memel*)⁵⁴ (nors tokio neoficialiuose šaltiniuose Krašte nebuvo) trijų teisėjų sudėtimi, pirmininkaujant Klaipėdos apygardos teismo teisėjui ir dalyvaujant dviem teisėjams, besispecializuojantiems komerciniuose ginčiuose. Prekybos teismo teisėjais ir jų pavaduotojais būdavo skiriami pirkliai, konsulai⁵⁵. Iš dokumentų spėstina, kad Prekybos teismas veikė kaip pirmosios ir antrosios instancijos teismas.

Valsčių teismai atlikdavo ir civilinės būklės aktų keitimo sprendimus⁵⁶.

50 Žr.: Teisininkų kalendoriai 1927-1939 metams (Kaunas: Teisininkų draugija).

51 Žr.: Vilius Remeikis, „Teismų santvarka Klaipėdos krašte“, *Policija* 19 (1936): 367.

52 *Ibid.*, p. 368.

53 Plačiau apie tarėjus žr.: *Ibid.*, p. 367-369; Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 570.

54 Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 570.

55 „Klaipėdos krašto direktorijos 1932 m. gruodžio 20 d. nutarimas dėl prekybos teismo teisėjų ir jų pavaduotojų paskyrimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1932, Nr. 153.

56 Pavyzdžiui, Klaipėdos valsčiaus teismas 1938 m. priėmė sprendimą asmeniui pavadę Jakszas rašyti „Jakschies“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1939, Nr. 3.

Apeliacine instancija buvo numatytas Klaipėdos apygardos teismas (vok. *Landgericht in Memel*). Klaipėdos apygardos teismo veiklos teritorija buvo visas Klaipėdos kraštas, sudaręs vieną teismo apygardą. Teismą sudarė Civilinis skyrius bei du Baudžiamieji skyriai Klaipėdoje ir Šilutėje. Tačiau, remiantis kitais šaltiniais, be šių skyrių dar buvo Prekybos arba Komercinių ginčų skyrius⁵⁷. Teismui vadovavo jo pirmininkas⁵⁸, skyriams – direktoriai⁵⁹.

Apeliaciją Klaipėdos apygardos teismui buvo galima paduoti, jei ginčo dalykas viršijo 80 litų.

Klaipėdos apygardos teismo baudžiamieji skyriai buvo apeliacinės instancijos valsčių teismų sprendimams. Juose teisėjas priimdavo sprendimus kartu su dviem tarėjais.

Civilinis skyrius taip pat buvo apeliacinė instancija civilinėms byloms, išnagrinėtomis valsčių teismų. Juose sprendimus priimdavo trys teisėjai, o apeliacinius skundus komerciniuose ginčiuose nagrinėdavo du teisėjai ir vienas teisėjas, besispecializuojantis komerciniuose ginčiuose (vok. *Handelsrichter*)⁶⁰.

Klaipėdos apygardos teismas veikdavo ir kaip pirmosios instancijos teismas kai kuriose civilinėse bylose bei sunkių nusikaltimų bylose. Šiose sprendimai būdavo priimami prisiekusiųjų teismo, galėdavusio organizuoti ir išvažiuojamuosius posėdžius⁶¹. Prisiekusiųjų teismo kolegiją sudarydavo trys teisėjai ir šeši prisiekusieji, tuo metu vadinami „posėdininkais“ (vok. *Schöffen*), kurie spėsdavo ir teisės, ir kaltės, ir bausmės klausimus⁶². Taigi, prisiekusiųjų teismas reiškė Klaipėdos apygardos teismą, kai šis nagrinėdavo bylas pirmąja instancija. Prisiekusieji buvo skiriami specialios komisijos iš vietos valdžios sudaryto asmenų sąrašo.

Pagal Klaipėdos krašto statuto 23 straipsnį, Krašto teisėjais asmenis skirdavo Krašto direktorija. Asmenys būdavo skiriami teisėjais visam gyvenimui. Tai turėjo būti įgiję aukštąjį teisinį išsilavinimą ir atlikę ne mažiau kaip trejus metus darbo praktikos teisme bei išlaikę tam tikrus egzaminus asmenys⁶³.

Paliepime yra rašoma ir apie revizijos skundą, t. y. skundą, paduodamą aukštesnės instancijos teismui nei Klaipėdos apygardos teismas, manytina, turėtas mintyje Vyriausiasis Tribunolas. Ir tai yra logiška, nes, pagal Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą, nuo 1924 m. kovo 1 d. Lietuvos aukščiausios instanci-

57 Robinzonas Jokūbas, *supra* note 8, p. 570. Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 570.

58 Klaipėdos apygardos teismui vadovavo Karl Scholz, dr. Hermann Riffart.

59 Direktoriais tarnavo dr. Artur Fink, Michel Tolischus, Erwin Spach, Herbert Kork.

60 R. Vikeris, „Klaipėdos krašto teismų veikimo ir organizaciniai trūkumai“, *Teisė* 27 (1934): 266.

61 Detaliau apie prisiekusiuosius žr.: Vilius Remeikis, „Teismų santvarka Klaipėdos krašte“, *Policija* 19 (1936): 385.

62 Pagal: Vilius Remeikis, „Teismų santvarka Klaipėdos krašte“, *Policija* 19 (1936): 367.

63 Vilius Remeikis, „Teismų santvarka Klaipėdos krašte“, *Policija* 19 (1936): 367.

jos teismo, Vyriausiojo Tribunolo, jurisdikcija apėmė ir Klaipėdos kraštą. Taip buvo įsteigtas Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrius.

Statuto 23 straipsnyje įtvirtinta, kad Krašto teisėjus skirs Direktorija iki mirties („jie bus nepašalinami“), o teisėjų drausmės klausimus spęs Vyriausiojo Tribunolo Krašto skyrius. Statuto 24 straipsnyje taip pat minimas Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrius. Šis turėjo būti ne tik teisėjų drausmės teismu, bet jame turėjo būti ir specialus skyrius Krašto teismų priimtiems sprendimams.

Taigi, Vyriausiojo tribunolo Klaipėdos krašto skyrius disponavo kelių tipų jurisdikcija Krašto teismų atžvilgiu. Pirma, tai buvo kasacinė instancija civilinėms Klaipėdos apygardos teismo išnagrinėtoms byloms. Taip pat tai buvo kasacinė instancija baudžiamosiose bylose Baudžiamosios kameros ar Klaipėdos krašto Prisiekusiųjų sprendėjų teismo sprendimams. Skundus dėl Krašto teismų sprendimų nagrinėdavo mažiausiai trys teisėjai, kurių kvalifikacija turėjo atitikti Krašto teisinį reguliavimą. Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimai nustatė, kad kasacijos skundas galėjo būti paduodamas, jei ieškinio vertė buvo žemesnė nei 1000 litų. Teisingumo ar kompetencijos byloms ieškinio vertė nebuvo taikoma.

Antra, Vyriausiasis Tribunolas turėjo atlikti ir kitus veiksmus, kuriuos iki tol atlikdavo Vyriausiasis Klaipėdos krašto teismas, taip pat nagrinėti bylas, kurių nespėjo išnagrinėti Vyriausiasis Krašto teismas.

Trečia, tai buvo disciplinos teismas Krašto teismų teisėjų atžvilgiu.

Vyriausiojo Tribunolo teisėjus skirdavo valstybės vadovas visam gyvenimui, tačiau prieš juos paskiriant buvo būtina Klaipėdos apygardos teismo nuomonė⁶⁴. Juos galėjo pavaduoti Klaipėdos apygardos teismo arba valsčių teisėjai, atitinkantys tam tikrus reikalavimus. Klaipėdos krašto prisiekusieji advokatai buvo laikomi prisiekusiais prieš Vyriausiojo Tribunolo⁶⁵.

Lietuvos įstatymų leidėjas, nustatydamas Vyriausiojo Tribunolo jurisdikciją Laikiniame Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme, mini vokiečių įstatymus. Įstatymo 46 straipsnis skelbė, kad Vyriausiasis Tribunolas taiko Krašte galiojančius įstatymus, įskaitant ir Civilinio proceso įstatų trečiosios knygos antrąjį skyrių. Čia turėtas galvoje Vokietijos Civilinis kodeksas.

Didžiosios Lietuvos įstatymų leidėjas Įstatyme vartojo sąvokas „Baudžiamoji kamera“, „Krašto prisiekusiųjų sprendėjų teismas“, nors, pagal neoficialius duomenis, skirtus to meto teisininkams, 1927–1939 m. Klaipėdos krašto teismų sistemą sudarė

64 Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyriaus teisėjais dirbo Jonas Staškevičius, Jonas Danauskas, Fridrichas Plumicke, Antanas Hesse, Martynas Bruzdeilinas. Žr.: Teisininkų kalendoriai 1927–1939 metams (Kaunas: Teisininkų draugija).

65 Klaipėdos krašto prisiekę advokatai buvo: Ernst Borchert, Hermann Jacobsohn, Max Herrmann, Felix Shroeder, Erwin Shroeder, Georg Stein, dr. Fritz Lohrentz, Karl Batt, dr. Wilhelm Brindlinger, dr. Fritz Meier, Alexander Hauff, dr. Hans Borchert, dr. Paul Borchert, dr. Herbert Boettcher, dr. Gringauz, Michel Tolischus, dr. Benno Rubin, Otto Hoffman, Karl Till, Alfred Scherliess, Oskar Schneidereit, Artur Kurschat, Eduard Klamroth. Žr.: *Ibid.*

Klaipėdos apygardos teismas ir penki valsčių teismai Klaipėdoje, Šilutėje, Priekulėje, Rusnėje, Viešvilėje. Prekybos teismas taip pat neminimas Klaipėdos krašto teismų sistemoje. Manytina, kad „baudžiamoji kamera“ reiškė Klaipėdos apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyrius, kurių buvo du, o Krašto prisiekusieji sprendėjai galėjo būti valsčių teismų teisinio išsilavinimo neturintys tarėjai (visuomeniniai teisėjai, vok. *Schwur*). Prekybos teismas buvo specializuotas skyrius Klaipėdos apygardos teisme.

Klaipėdos krašto bendrosios kompetencijos teismai nuo 1924 iki 1939 m.

Vyriausiasis Tribunolas Klaipėdos krašto skyrius	
Klaipėdos apygardos teismas – apeliacinė instancija, Civilinių bylų skyrius, du baudžiamųjų bylų skyriai, Prekybos ginčų skyrius	Klaipėdos prekybos teismas pirmoji instancija
Klaipėdos apygardos teismas – pirmosios instancijos teismas – Prisiekusiųjų teismas	Klaipėdos prekybos teismas antroji instancija
Valsčių teismai (pirmosios instancijos teismai civilinėse ir baudžiamosiose bylose) Klaipėdoje, Šilutėje, Priekulėje, Rusnėje ir Viešvilėje	

4. Specializuoti Klaipėdos krašto teismai

Klaipėdos krašte be valsčių teismų, Prekybos teismo ir Klaipėdos apygardos teismo veikė ir specializuoti teismai: Klaipėdos miesto pirklių teismas, numatytas Administracinio teismo Klaipėdoje patvirtintame Klaipėdos miesto vietos statuto apie pirklių teismą Klaipėdoje paragrafuose⁶⁶, Klaipėdos miesto pramonės teismas, numatytas Administracinio teismo Klaipėdoje patvirtintame Klaipėdos miesto vietos statuto apie pramonės teismą Klaipėdoje paragrafuose⁶⁷, Jūrų įstaiga, įsteigta 1921 m. Santarvės valstybių atstovo Odry paliepimu⁶⁸, Krašto vertinimo teismas darbo ginčams, įsteigtas 1922 m. Santarvės valstybių atstovo G. *Pėtisnė paliepimu*⁶⁹, nuomos taikinimo įstaigos, įsteigtos 1933 m. Krašto Įstatymu dėl ginčų, kilusių iš nuomos

66 Pirklių teismas buvo įsteigtas 1904 m., remiantis vokiečių Įstatymu dėl prekybininkų teismų bei pagal Klaipėdos miesto vietos statutą. „Žr.: 1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statusas apie pirklių teismą Klaipėdoje“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1930, Nr. 48.

67 „Pramonės teismas įsteigtas, remiantis vokiečių Pramonės teismų įstatymu, toliau veikiantis pagal Klaipėdos miesto vietos statutą apie pramonės teismą Klaipėdoje. „1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statusas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1930, Nr. 45.

68 „Generolo Santarvės valstybių atstovo Odry 1921 m. vasario 11 d. paliepimas Nr. A212 dėl Jūrų įstaigos įsteigimo ir Jūrų nuopolių tardymo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 19.

69 „Santarvės valstybių atstovo G. Pėtisnė 1922 m. rugsėjo 12 d. paliepimas Nr. A560 apie įsteigimą Krašto vertinimo teismo darbo ginčams“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 113.

sutarčių⁷⁰, taikinimo, darbo ginčų įstaigos, įsteigtos Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné paliepimu dėl taikinimo įstaigų^{71 72}, įkeisto turto ir kitų pretenzijų perkainojimo įstaigos Krašto apskrityse, įsteigtos vokiečių Perkainojimo įstatymo⁷³ pagrindu.

Visų šių teismų buveinė buvo Klaipėdoje, išskyrus taikinimo ir perkainojimo įstaigų, kurių buvo Krašto administraciniuose vienetuose.

Visų priežiūrą atlikdavo Krašto direktorija. Pastebėtina ir tai, kad tradiciškai šie teismai nebūdavo priskiriami teismų sistemai, nes jų skelbimai ir nutarimai buvo skelbiami Krašto valdžios žiniuose ne skirsnyje „Teismų skelbimai“, o skirsnyje „Klaipėdos krašto valdžios įstaigų skelbimai“.

Trumpai kiekvieną aptarsime, remdamiesi nurodytais teisės aktais.

Klaipėdos miesto pirklių teismo (vok. *Kaufmannsgericht zu Memel*) veiklos teritorija apėmė Klaipėdos miesto savivaldybės apygardą. Teismą sudarė pirmininkas, du pavaduotojai ir dvylika tarėjų. Teismas nagrinėdavo ginčus, kilusius tarp pirklių ir prekybinių tarnautojų ar mokinių. Teismas veikdavo kaip galutinės instancijos, jei ginčo objektas neviršydavo 600 litų, ir kaip pirmos instancijos teismas, jei ginčo objektas viršijo 600 litų. Tokiais atvejais apeliacine instancija tarnavo Klaipėdos apygardos teismas⁷⁴.

Klaipėdos miesto pramonės teismo (vok. *Gewerbegericht zu Memel*) veiklos teritorija apėmė Klaipėdos miesto savivaldybės apygardą. Teismą sudarė pirmininkas, du pavaduotojai ir dvidešimt keturi tarėjai. Teismas nagrinėjo pramonės srities ginčus tarp darbininkų ir darbdavių, tarp to paties darbdavio darbininkų, tarp asmenų, kurie užsiima pramonės dirbinių gaminimu, pavyzdžiui, namuose, ir jų darbdavių, nors ir patys rūpinasi žaliava.

Jūrų įstaiga (vok. *Seeamtes*) turėjo tirti nelaimingus atsitikimus („jūrų nuopuolius“), jei atsitikimai įvyko su Klaipėdos krašto laivais, su kitoms valstybėms priklausančiais laivais Krašto vandenyse. Tą daryti Įstaiga galėjo, jei per nelaimingą atsitikimą dingo žmonės, nugrimzdė laivas ar laivas liko apleistas. Tyrimus atlikdavo pirmininkas, turintis atitikti teisėjui keliamus reikalavimus, keturi tarėjai ir, jei būdavo reikalinga, vienas ar daugiau pavaduotojų, taip pat tyrimuose dalyvaudavo Direktorijos skiriami laivų kapitonai, pirkliai, diplomuoti inžinieriai, riterio dvarų savininkai ir t.t. Įstaigos narius Krašto direktorija tvirtindavo kasmet⁷⁵.

70 „Klaipėdos krašto Seimelio 1933 m. rugsėjo 15 d. įstatymas apie ginčų, kilusių iš nuomos sutarčių, taikinimą Nr. 109“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1933, Nr. 104.

71 „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. liepos 5 d. paliepimas Nr. A314 kaslink Taikinimo įstaigų teisėtumų“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 78.

72 Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 571-572.

73 Vok. *Gesetz über die Aufwertung von Hypotheken und anderen Ansprüchen (Aufwertungsgesetz) vom 16. Juli 1925.*

74 Apie tai žr.: Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 571.

75 „Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. gegužės 23 d. paskelbimas dėl Jūros įstaigos narių“.

Įstaigos dėl ginčų iš nuomos sutarčių (vok. *Bass?einigungsamt*) veikla buvo tikrinti iki 1933 m. sausio 1 d. sudarytas sutartis dėl žemės, medžioklė plotų nuomos, jeigu po sutarties sudarymo nuomos kainos nebuvo sumažintos penkiasdešimčia procentų. Įstaigų užduotis buvo kiek įmanoma „bandyti šalis geruoju sutaisyti“.

Būdavo ir kitokių taikinimo įstaigų, pavyzdžiui, Prekybos, pramonės ir industrijos taikinimo tarybos dėl darbo santykių (vok. *Schlichtungsausschuss Handel, Gewerbe und Industrie*) (ypač statybų sektoriuje) Krašto apskrityse, kuriose nariais būdavo ne tik teisėjai⁷⁶, bet ir šaltkalviai, pirkliai, statybų meistrai, mūrininkai, darbininkai, daržininkai⁷⁷. Šios taikinimo tarybos galėjo pateikti pasiūlymų dėl darbo santykiuose sudaromų sutarčių turinio Arbitražo teismui, kad šis tokią pasiūlymą įteisintų darbo teisinių santykių dalyviams⁷⁸. Skundai dėl taikinimo įstaigų priimtų sprendimų būdavo paduodami Arbitražo teismui⁷⁹.

Klaipėdos krašte buvo įsteigtas darbo ginčus sprendžiantis Arbitražo teismas, kuriame tarnavo Vyriausiojo Tribunolo teisėjai (pavyzdžiui: J. Pluemicke, Hesse), prekybininkai, konsulai, darbininkų profesinės sąjungos sekretorius, mūrininkai, mašinistai⁸⁰. Arbitražo teismas nagrinėdavo ginčus tarp statybos verslo darbuotojų ir laisvosios statybos sąjungos darbdavių, ir sprenddamas minimus ginčus nustatydavo privalomus valandinius uždarbių dydžius mūrininkų, dailidžių, stogdengių, akmens

Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1934, Nr. 59; „Klaipėdos krašto direktorijos 1935 m. spalio 11 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 111; „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. vasario 29 d. paskelbimas dėl Jūros įstaigos narių“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 27; „Klaipėdos krašto direktorijos 1937 m. sausio 21 d. paskelbimas dėl Jūros įstaigos narių“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 12; „Klaipėdos krašto direktorijos 1938 m. kovo 1 d. paskelbimas dėl Jūros įstaigos narių“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 22 ir t. t.

- 76 „Klaipėdos krašto direktorijos 1933 m. sausio 27 d. skelbimas dėl Prekybos, pramonės ir industrijos taikinimo tarybos pirmininko paskyrimo Pagėgiuose“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1933, Nr. 14.
- 77 „Klaipėdos krašto direktorijos 1935 m. rugpjūčio 1 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 82; „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. kovo 14 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 33; „Klaipėdos krašto direktorijos 1937 m. balandžio 26 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 47.
- 78 „Krašto Arbitražo teismo pirmininko Plumicke 1938 m. vasario 14 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 16; „Krašto Arbitražo teismo pirmininko Plumicke 1938 m. vasario 25 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 20; „Krašto Arbitražo teismo pirmininko Plumicke 1938 m. balandžio 25 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 42.
- 79 „Klaipėdos krašto Seimelio 1936 m. rugpjūčio 31 d. įstatymas Nr. 135 paliepiamams papildyti“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 100.
- 80 „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. vasario 5 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 17.

grindinių klotėjų⁸¹, stalių⁸² pameistriams arba tiesiog skelbdavo Prekybos, pramonės ir industrijos taikinimo tarybų sprendimus joms nustatant, pavyzdžiui, dažytojų uždarbių tarifus privalomais⁸³.

Įkeisto turto ir kitų pretenzijų perkainojimo įstaigose Krašto apskrityse (vok. *Aufwertungstelle*) darbavosi Vyriausiojo Tribunolo teisėjas (dr. A. Hesse), valsčių teismų patarėjai, tarėjai, tarp kurių buvo ūkininkai, pirkliai, dvarininkai⁸⁴.

Teisėjai, kitų teismų darbuotojai darbavosi ir gydytojų garbės teisme bei tribu-nole⁸⁵.

Tarp specializuotų teismų reikėtų paminėti ir Klaipėdos krašto administracinį teismą (iš pradžių vadinto Valdžios arba Valdybos teismu), įsteigtą 1920 m., kai dar nebuvo Krašto suvereno teisės perduotos Lietuvai⁸⁶. Tiesa, jis nebuvo priskirtas prie teisminių institucijų, o greičiau prie administracijos institucijų. Pagal Paliepiamą apie pertaisymą vyriausiosios krašto valdžios⁸⁷, šis teismas buvo sudarytas vietoje buvusios valsčiaus tarybos ar apygardos komiteto (vok. *Bezirksausschuss*). Pagal vėlesnius įsakymus, jis atliko ir provincijos tarybos (vok. *Provinzialrat*), ir aukščiausio administracijos teismo bei kitas funkcijas⁸⁸. Šie įsakymai sekė be visų kitų vokiečių įstatymų ir Prūsijos aukščiausiojo administracinio teismo įstatymo⁸⁹ 1880 m. rugpjūčio 2 d. redakciją.

- 81 „Klaipėdos krašto Arbitražo teismo pirmininko 1938 m. balandžio 12 d. Plumicke skelbimas“. „Klaipėdos krašto valdžios žinios, 1938, Nr. 38.
- 82 „Klaipėdos krašto Arbitražo teismo pirmininko 1937 m. liepos 28 d. Plumicke skelbimas liečia uždarbio sutvarkymą stalių versle“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 77; Klaipėdos krašto Arbitražo teismo pirmininko 1938 m. birželio 13 d. Plumicke skelbimas. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 61.
- 83 „Krašto Arbitražo teismo pirmininko Plumicke 1938 m. birželio 24 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 62.
- 84 „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. sausio 30 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 14; „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. gruodžio 23 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 143; „Klaipėdos krašto direktorijos 1938 m. sausio 7 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 3.
- 85 „Klaipėdos krašto direktorijos 1932 m. gegužės 6 d. paliepimas dėl Gydytojų garbės teismo sudėties. Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. kovo 13 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 30.
- 86 Žr.: „Santarvės valstybių atstovo Odry 1920 m. rugsėjo 21 d. paliepimas apie pertaisymą vyriausiosios krašto valdžios“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 41.
- 87 Santarvės valstybių atstovo Odry 1920 m. rugsėjo 21 d. paliepimas apie pertaisymą vyriausiosios krašto valdžios. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 41.
- 88 „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. gegužės 9 d. paliepimas Nr. A244“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 55; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. rugsėjo 22 d. paliepimas Nr. A311 kaslink Valdybos Teismo sudėjimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 106; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. vasario 13 d. paliepimas Nr. A409“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 21; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. rugsėjo 27 d. paliepimas Nr. A315“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 110. Žr.: Jokūbas Robinzonas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas* (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 502-503.
- 89 Vok. *Preußischen Oberverwaltungsgerichtsgesetz vom 3. Juli 1875*.

Teismą sudarė penki nariai: pirmininkas, kuris kartu buvo ir Krašto direktorijos pirmininko pavaduotojas, vienas apygardos teismo teisėjas, trys nariai, kuriuos turėjo paskirti Krašto taryba (jos pagrindinė funkcija buvo teikti nuomones dėl svarbiausių Krašto valdžios ir ekonomikos klausimų)⁹⁰. Vėliau Teismo sudėtis buvo koreguojama. Teismo pirmininku turėjo būti Krašto direktorijos pirmininkas, jo pirmuoju pavaduotoju Krašto direktorijos vicepirmininkas⁹¹. Tarėjus rinkdavo Seimelio nutarimu⁹², o teisėjus, jų pavaduotojus skirdavo Krašto direktorija⁹³.

Po tai, kai įsigaliojo Klaipėdos krašto statutas, tapo aišku, jog administracinio teismo statusą reglamentuojančios teisės normos tapo nebeapakankamos, nes nebebuvo Krašto tarybos ir pan. Taigi, buvo priimti nauji teisės aktai. 1938 m. birželio 25 d. Krašto Seimelis priėmė įstatymą dėl Krašto administracinio teismo sutvarkymo⁹⁴. Pagal jį, Teismo būstinė buvo Klaipėdoje, o jį sudarė pirmininkas, du nuolatiniai nariai, penki pavaduotojai, atitinkantys teisėjo kvalifikaciją, ir tarėjui bei prisiekusiajam keliamus reikalavimus atitinkantys dešimt teisėjo kvalifikacijų neturinčių narių. Pastariesiems penkeriems metams skirdavo Direktorija, pasiūlius magistratui ir apskričių taryboms. Pirmininkas buvo skiriamas iki mirties pirmaeilėms pareigoms, kiti nariai skiriami antraeilėms pareigoms, nes jie paprastai būdavo kitų teismų teisėjais. Dar vėliau Klaipėdos administracinio teismo pirmininkas patvirtino Administracinio teismo sudėtį su asmenų pavardėmis. Į sudėtį įėjo pirmininkas, kaip administracinio teismo direktorius, du nuolatiniai nariai, kurie kartu buvo valsčiaus ir Klaipėdos apygardos teismų patarėjais, penki jų pavaduotojai, buvę kartu ir valsčiaus teismų teisėjais, patarėjais, bei dešimt tarėjų arba neprofesionalių narių, tarp kurių buvo įvardyti pirkliai, dvarininkai, ūkininkai⁹⁵.

Administracinio teismo sprendimai būdavo priimami penkių narų kolegijoje, t. y. pirmininkas, du nuolatiniai nariai ir du neprofesionalūs nariai.

Teisėjų elgesį prižiūrėdavo Klaipėdos krašto disciplinarinis teismas, o neprofesionalių Teismo narių – profesionalūs teisėjai.

-
- 90 Prancūziškas atitikmuo šiai institucijai galėtų būti *Conseil d'Etat*. Žr.: „Santarvės valstybių atstovo Odry 1920 m. rugsėjo 21 d. paliepimas apie pertaisymą vyriausiosios krašto valdžios“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920, Nr. 41.
- 91 „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1921 m. rugsėjo 22 d. paliepimas Nr. A311 kaslink Valdybos Teismo sudėjimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1921, Nr. 106; „Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. sausio 18 d. paliepimas Nr. A395 kaslink Valdybos Teismo sustatymo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1922, Nr. 10.
- 92 „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1931 m. sausio 7 d. paskelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1931, Nr. 4.
- 93 „Klaipėdos krašto direktorijos 1931 m. rugsėjo 5 d. paskelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1931, Nr. 100.
- 94 „Įstatymas apie Krašto Administratyvinio Teismo sutvarkymą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 63.
- 95 „Klaipėdos krašto Administracinio teismo pirmininko dr. Treichler 1938 m. rugsėjo 3 d. skelbimas apie Krašto Administratyvinio teismo sąstatą“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 88.

Pastebėtina, jog Krašto autonominė valdžia nebuvo priėmusi teisės akto, apibrėžiančio Krašto administracinio teismo teisminės kompetencijos. Taigi, Teismo teisminė kompetencija buvo įtvirtinta greičiausiai minėtame Prūsijos aukščiausiojo administracinio teismo įstatyme. Iš išlikusių dokumentų tvirtintina, kad Teismas, pavyzdžiui, galėjo panaikinti atitinkamų balsavimų rezultatus. Štai, pavyzdžiui, 1931 m. gruodžio 19 d. Administracinis teismas panaikino rinkimų į apskrities seimelį rezultatus⁹⁶.

Iš išlikusių Lietuvoje dokumentų, tvirtintina, kad administracinis teismas atlikdavo ir viešojo administravimo subjekto funkcijas, pavyzdžiui, skelbdavo krautuvių, galvijų ir arklių turgavičių metinius kalendorius⁹⁷, tiesiogiai vykdavo apskričių seimelių valią, pavyzdžiui, jiems pareikalavus sumažindavo atlygių sumas už nuostolius, padarytus gyvulių svetimuose laukuose⁹⁸, nutarimais nustatydavo sunkiųjų krovininių svorio matus, terminus⁹⁹, duodavo sutikimus policijos įsakymams, pavyzdžiui, 1930 m. davė sutikimą policijos įsakymui dėl svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo uždraudimo rinkimų dienomis¹⁰⁰.

5. Santykis tarp Vyriausiojo Tribunolo ir Klaipėdos krašto teismų

Po 1924 m. tapo akivaizdu, kad tam tikrose situacijose nebuvo aišku, ar konkreti byla patenka į Krašto teismo ar centrinio teismo jurisdikciją, į Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus ar Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo kompetenciją.

-
- 96 Klaipėdos krašto gubernatoriaus 1932 m. sausio 25 d. raštas Krašto direktorijos pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1236, lap. 13.
- 97 „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1934 m. rugpjūčio 8 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1934, Nr. 92; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1935 m. balandžio 9 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 36. „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1935 m. lapkričio 5 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 120; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1936 m. balandžio 24 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936 m. gegužės 4 d., Nr. 48; „Klaipėdos krašto administracinis teismas 1937 m. gegužės 7 d. suteikė teisę Pagėgių kaimo arklių turgų laikyti galvijų ir arklių turgumi“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 51; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1938 m. balandžio 21 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 66.
- 98 „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1935 m. gegužės 22 d. nutarimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 61; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1936 m. birželio 20 d. nutarimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 77; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1937 m. birželio 8 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 74.
- 99 „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1936 m. kovo 5 d. nutarimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 25; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1937 m. kovo 16 d. nutarimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1937, Nr. 30; „Klaipėdos krašto administracinio teismo 1938 m. vasario 12 d. nutarimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 15.
- 100 „Klaipėdos krašto direktorijos skelbimas. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1931, Nr. 5.

1930 m. vasario 20 d. sprendime Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas sprendime išaiškino, kad būtent visuotinis susirinkimas esąs kompetentingas spręsti ginčus tarp autonominio Krašto ir centro teismų dėl bylų priklausomybės. Tribunolas tai motyvavo tuo, kad Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrius buvo kompetentingas už Klaipėdos krašto bylas (taip nustatyta ir Konvencijos 24 straipsnio 2 dalyje). O tai reiškė, kad Klaipėdos skyrius nebuvo kompetentingas nagrinėti bylų priklausomybės klausimų, nes tokie klausimai nepatenka į autonominę valdymo sritį. Kita vertus, į visuotinio susirinkimo sudėtį pateko ir Klaipėdos skyriaus teisėjai. Visuotinis susirinkimas pastebėjo: „Kito organo, kuris išspręstų šį klausimą nei Lietuvos konstitucijoje nei Klaipėdos konvencijoje nėra numatyta ir tokio nėra. <...> kadangi valstybėje visos bylos turi būti esamųjų teismų sprendžiamos būtina iki galo, tai reikia pripažinti, kad ir šiuo principu einant tik Vyriausiojo Tribunolo bendrasis susirinkimas tokius ginčus gali išspręsti“¹⁰¹.

Krašto teisininkai ir Vokietijos atstovai net ir oficialiuose dokumentuose Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrių vadino Krašto senatu ir laikė jį aukščiausiuoju teismu, kuris buvo organizaciniu požiūriu atskirtas nuo Vyriausiojo Tribunolo. Jie tvirtino, kad tik Klaipėdos skyrius yra kompetentingas aiškinti su Kraštu susijusius teisės aktus.

Lietuvos teisininkai tvirtino, kad Vyriausiojo Tribunolo kompetencija turi apimti ir Klaipėdos skyrių, t. y. Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo sprendimai yra privalomi visiems Vyriausiojo Tribunolo skyriams, įskaitant ir Klaipėdos skyrių. Antraip, išeitų, kad Klaipėdos skyrius yra atskiras teismas, o ne sudėtinė Vyriausiojo Tribunolo dalis. Lietuvos teisininkai savo nuostatą grindė taip: „negalima sutikti, kad autonominis teismas būtų visiškai nepriklausomas nuo visos respublikos aukščiausiojo teismo. Tokia priklausomybė čia turi išeiti iš analogijos tarp visų suvereninės ir autonominės valdžios funkcijų konstrukcijos. <...> kaip Klaipėdos krašto seimelis įstatymdavystės srityje nėra kompetentingas leisti įstatymus visą respubliką liečiančiais reikalais, taip lygiai ir Klaipėdos krašto teismų kompetencija yra siauresnė negu suvereninės Lietuvos valdžios teismo kompetencija“¹⁰².

1928 m. prof. A. Voldemaras paaikškino, kad Vyriausiasis Tribunolas yra tarsi pagalbinė institucija, kai teismai konkrečiu atveju „neturi aiškaus teksto“¹⁰³.

Lietuviai rėmėsi aukščiau minėtu Statuto 24 straipsniu, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsniu, įtvirtinančiu, kad visi Respublikai yra tik vienas Aukščiausiasis Teismas, Statuto 6 straipsniu, nustatančiu, kad autonominiai organai vykdys savo įgaliojimus pagal Statutą ir prisitaikydami prie Lietuvos konstitucijos

101 1930 m. liepos 22 d. *pro memoria*. Lietuvos Valstybės Vyriausiojo Tribunolo santykiai su Klaipėdos krašto teismais. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 179; Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. vasario 20 d. nutarimas. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 216–218.

102 1930 m. lapkričio 11 d. *pro memoria* dėl teismų konflikto Klaipėdos krašte. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 135.

103 1928 m. spalio 19 d. susitikimas su Klaipėdos krašto teisėjais. LCVA. F. 383, ap. 7, c. 805, p. 71.

principų. Taigi, „greta aukščiausio teismo – Vyriausiojo Tribunolo – negali būti respublikos teritorijoje dar kito lygiagrečio aukščiausio teismo, nepriklausomo nuo pirmojo<...>“¹⁰⁴.

Vėliau naujuoju Teismų sutvarkymo įstatymu¹⁰⁵ buvo numatyta, kad kompetencijos ginčus tarp Krašto teismų ir Didžiosios Lietuvos teismų bei Krašto teismų ir centrinės administracijos nagrinės Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas.

6. Konfliktai tarp centrinių Lietuvos teismų ir Klaipėdos krašto teismų

Prieš pradėdant kalbėti apie konfliktines situacijas, kilusias tarp centrinių Lietuvos teismų ir Klaipėdos krašto teismų, reikėtų atkreipti dėmesį į keletą statistinių duomenų, aprašytų to meto Lietuvos teisininko D. Stankūno¹⁰⁶.

Klaipėdos krašte aukštesniųjų institucijų (teisėjai, valstybės gynėjai, inspektorai, revizoriai) vienam teisininkui tekdavo aptarnauti kone 2 700 gyventojų. O Didžiojoje Lietuvoje vienam teisininkui – beveik 10 000 gyventojų. Taigi, aukštesnėse institucijose dirbančių teisininkų skaičius Krašte buvo keturiskart didesnis nei Didžiojoje Lietuvoje, maža to, jų atlyginimai buvo kur kas didesni nei Didžiosios Lietuvos teisininkų, be to, geresnės socialinės garantijos, pavyzdžiui, teisėjai buvo skiriami iki gyvos galvos, o jei ir dėl kokių nors priežasčių išėitų iš tarnybos, atlyginimas būtų buvęs mokamas iki mirties. Tai bylojo apie tai, jog ką tik nepriklausomybę paskelbusioje Lietuvos Respublikoje nebuvo pakankamo profesionalių teisininkų skaičiaus. Tai galėjo irgi prisidėti prie toliau aprašytų konfliktinių situacijų kilimo, nes Lietuvos teisininkai negalėjo pakankamai greitai reaguoti į kilusias problemas.

Maža to, D. Stankūnas atkreipia dėmesį, jog vokiškai kalbantiems Krašto gyventojams teisines paslaugas galėjo teikti 80 teisininkų, o lietuviškai kalbantiems gyventojams – tik 8 teisininkai. Tik du Krašto advokatai mokėjo lietuvių kalbą (M. Tolichus ir F. Meier). Taigi, buvo tvirtinama, kad Krašte trūksta teisininkų, galinčių padėti, pavyzdžiui, lietuviškai kalbantiems darbininkams pasų išdavimo klausimais¹⁰⁷. Ir tai irgi prisidėjo prie konfliktinių situacijų tarp centrinių Lietuvos institucijų bei Krašto autonominių institucijų.

Būta situacijų, kai tiek Klaipėdos krašto teismai (toliau – Krašto teismai), tiek Didžiosios Lietuvos teismai (toliau – centriniai teismai) sprendavo tas pačias bylas

104 1930 m. lapkričio 11 d. *pro memoria* dėl teismų konflikto Klaipėdos krašte. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 135.

105 „Teismų sutvarkymo įstatymas“. *Vyriausybės žinios*. 1933, Nr. 419-2900.

106 Domas? Stankūnas, „Teisininkų paruošimas Klaipėdos Krašte“, *Teisė* 44 (1938): 404–405.

107 1936 m. A. Baldžiaus direktorija reikalavo grąžinti 3 841 pasą iš 1934/1935 metais išduotų pasų 6000 asmenų. Žr.: *Ibid.*, p. 406. Šie dalykai ir vėliau vyko, pavyzdžiui, 1938 m. lapkritį Klaipėdos krašto direktorija priėmė sprendimus dėl 177 asmenų vidaus pasų galios netekimo: žr.: „1938 m. lapkričio 18 d. skelbimas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1938, Nr. 122, 125.

tų pačių asmenų atžvilgiu, remdamiesi skirtingais teisės aktais, kurių vieni galiojo Didžiojoje Lietuvoje, kiti autonominiame Klaipėdos krašte. Tai sukeldavo praktines problemas.

6.1. Bylų priskirtinumas

Ginčų kildavo dėl Klaipėdos krašte esančių nusikaltėlių suėmimo ir perdavimo centriniams teismams, dėl Respublikos administracijos tarnautojų, dirbančių Klaipėdos krašte, tarnybinių nusikaltimų bylų priskirtinumo centriniams ar autonominiams teismams.

Pateiksime pavyzdžių.

1930 m. birželio 4 d. Klaipėdos valsčiaus teismas atsisakė įvykdyti Kauno apygardos teismo reikalavimą pristatyti kalinį iš Klaipėdos kalėjimo į Kauno apygardos teismo posėdį, motyvuodamas tuo, kad įtariamasis jau yra nubaustas ir jam pritaikyti Vokietijos Baudžiamojo įstatymo knygos 246 ir 350 straipsniai, ir tuo, kad, pagal Baudžiamojo proceso kodekso 7 straipsnį, visi Krašte padaryti Baudžiamojo įstatymo knygoje numatyti deliktai turi būti sprendžiami Krašto teismų, nesvarbu, kas tas asmuo būtų – Krašto gyventojas, tarnautojas, centrinės valdžios tarnautojas ar užsienietis. O Kauno apygardos teismas ruošėsi įtariamąjį teisti pagal Lietuvos baudžiamojo statuto 578 straipsnį. Tas įtariamasis buvo Lietuvos Respublikos pilietis, dirbęs Lietuvos geležinkelių valdyboje Klaipėdoje, ir padaręs tarnybinių nusikaltimų. Kadangi valsčiaus teismas atsisakė pristatyti kalinį, o vyresnysis Klaipėdos krašto valstybės gynėjas perduoti bylą, tai kalinys Respublikos karininkų buvo prievarta išvestas iš kalėjimo ir įkalintas kitame Lietuvos mieste. Vyriausiasis Tribunolas ruošėsi naikinti Klaipėdos apygardos teismo nuosprendį skirti dviejų metų laisvės atėmimo bausmę minėtam asmeniui¹⁰⁸.

Be to, pabrėžtina, kad 1930 m. vasario 20 d. bei gegužės mėnesį Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas konstatavo, kad visos centrinės valdžios tarnautojų tarnybinių nusikaltimų bylos turi būti nagrinėjamos centrinių teismų ir nėra teismingos Krašto autonominiams teismams¹⁰⁹. Tokį apsisprendimą Visuotinis susirinkimas argumentavo taip: „Klaipėdos kraštui suteikta plati autonomijos teisė, kurią vykdo savo organais. Centro valdžiai palikta tik maža jos dalis, pav. muitai, geležinkeliai, akcizas ir kit. Į tas paliktas centro valdžiai sritis autonominė valdžia neturi jokių teisių, t.y. čia ji negali leisti įstatymų, valdyti ir teisti dėl grynai tarnybinių nusikaltimų, vadinasi, šioje srityje ji neturi visų trijų valdžios funkcijų“¹¹⁰.

108 Medžiaga apie Geveniaus bylą. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 143–150.

109 1930 m. liepos 22 d. pro memoria. Lietuvos Valstybės Vyriausiojo Tribunolo santykiai su Klaipėdos krašto teismais. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 182; Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. vasario 20 d. nutarimas A. Maskoliūno byloje. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 216-218; Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. vasario 20 d. nutarimas Vygonto ir Lenausko byloje. Teisė. 1930, 17, p. 77–78.

110 1930 m. birželio 18 d. pro memoria. Klaipėdos krašto ir bendrųjų Lietuvos teismų kompetencija.

1930 m. rugsėjo 4 d. Vyriausiojo Tribunolo teisėjas J. Staškevičius pateikė atskirąją nuomonę, kurioje pabrėžė, jog „Klaipėdos krašto autonominis teismas galėjo vertinti Dargėlos bendrus nusikaltimus, bet tas pats Teismas nebuvo kompetentingas spręsti Dargėlos bylą, kiek ji liečia jo, kaip centro įstaigos valdininko, tarnybinius nusikaltimus ir negalėjo už jo tarnybinius nusikaltimus bausti<...>“¹¹¹.

Maža to, 1930 m. birželio 16 d. nusprendė, kad bylą dėl Krašto tarnautojų padarytų tarnybinių nusikaltimų, pažeidžiančių Lietuvos valstybės suverenitetą, nagrinėjimas priklauso Lietuvos centriniams teismams¹¹².

Krašto teisininkai tvirtino, kad Krašto teismams nėra privalomi Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo sprendimai, nebent juos priimtų Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrius. Taip pat buvo keliamas klausimas, ar Lietuvos Vyriausybės panaudotos priemonės atitinka Klaipėdos krašto konvenciją ir pan. O Lietuvos vyriausybė nesutiko su tokia klausimo formuluoote ir siūlė ją pakeisti taip: ar Krašte gyvenantis Lietuvos centrinės valdžios tarnautojas už tarnybinius nusikaltimus turi būti teisiamas Krašto autonominio teismo ir t. t.¹¹³.

Klaipėdos apygardos teismo teisėjas dr. H. Riffart pasakė, kas galėtų padėti išvengti nesusipratimų tokiais atvejais – Respublikos įstatymas, kuriame būtų aiškiai įvardyti, kuris Didžiosios Lietuvos teismas yra kompetentingas nagrinėti Lietuvos tarnautojų tarnybinius ginčus¹¹⁴, taip pat ir signatarinių valstybių nuomone, „Lietuvos valdininkų tarnybinių nusikaltimų teismo išėmimas iš Klaipėdos teismų kompetencijos būtų lengviau suderinamas su Statutu, jei tokioms byloms būtų įkurtas vienas teismas visai respublikai“¹¹⁵.

6.2. Bylų perdavimas centriniams teismams

Būta konfliktų dėl bylų perdavimo centriniams teismams. Toliau pateikiami tokių situacijų pavyzdžiai.

1928 m. Vyriausiojo Tribunolo valstybės gynėjas raštu kreipėsi į Klaipėdos krašto gubernatorių ir prašė, kad dėl valstybės saugumo ir karo stovio, Kariuomenės teismui būtų perduotos ne tik karinės bylos, bet ir kitos baudžiamosios bylos dėl Ypačingos valstybės apsaugos įstatymo 14 straipsnyje numatytų padarytų nusikalstamų

LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 166.

111 Teisėjo J. Staškevičiaus atskiroji nuomonė. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 233.

112 Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. birželio 21 d. Nr. 2351 nutarimas, atsakant į teisingumo ministro klausimą Nr. 7019. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 161-150; Klaipėdos krašto tarnybinės bylos. Teisė. 1930, nr. 17, p. 77–78.

113 1930 m. rugpjūčio 4 d. pro memoria apie Vokietijos vyriausybės pasiūlymus Geveniaus byloje. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 153–154.

114 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1930 m. lapkričio 15 d. raštas Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 133.

115 Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio 1933 m. lapkričio 2 d. pro memoria. LCVA, f. 648, ap. 1, b. 160, lap. 105.

veikų. Klaipėdos krašto apygardos teismo vyriausiasis valstybės gynėjas nepakluso šiam nurodymui, todėl nuteistieji ir jų bylos buvo prievartos būdu perduoti Kariuomenės teismo valstybės gynėjo žinion¹¹⁶.

Į tokias situacijas pirmąkart ėmė reaguoti gubernatorius A. Merkys. Jis Ministrui pirmininkui apie tai parašė 1928 m. balandžio 30 d.¹¹⁷, tvirtindamas, kad Krašto teismai pasisavino centrinių Lietuvos teismų funkcijas. Maža to, jis pastebėjo, kad lietuviai patys nuo 1924 m. perdavinėjo Krašto teismams spręsti bylas dėl centrinių institucijų tarnautojų nusižengimų Krašte, dėl muitų, akcizų, geležinkelių, pasienio teisinio reglamentavimo nevykdymo: „stodami teismuose nekėlėm nei sykio šio klausimo, patys net perdavinėjome jiems spręsti bylas, ir atitaisant dabar šį reikalą, kils nemaža triukšmo kaip Krašte, taip ir Vokietijos spaudoje“¹¹⁸. Dėl šių klausimų gubernatorius parašė kreipimąsi į Krašto direktorijos pirmininką¹¹⁹ ir paprašė, kad visos bylos, susijusios su aukščiau įvardytais klausimais, ir esančios Krašto teismuose, būtų perduotos centriniams Lietuvos teismams.

6.3. Lietuvos Respublikos ar Klaipėdos krašto vardu?

Kildavo konfliktų ir dėl to, kieno vardu turi būti priimami ir skelbiami Klaipėdos krašto teismų sprendimai – Lietuvos Respublikos ar Klaipėdos krašto – nes tokios nuostatos Krašto Statute nebuvo. Buvo laikas, kai Krašto teismai apskritai nenurodė, kieno vardu jie skelbdavo sprendimus. Šį klausimą bandė išspręsti Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas, kuris nusprendė¹²⁰, kad taip elgdamiesi Krašto teismai nesilaiko Lietuvos valstybės konstitucijos 66 straipsnio (o prieš tai 1922 m. Konstitucijos 64 straipsnio) nuostatos, įtvirtinančios teismų pareigą spręsti Lietuvos vardu. Tai Vyriausiasis Tribunolas pagrindė šeštuoju Krašto Statuto straipsniu, skelbiančiu, kad jei nėra prieštaraujančių Statutui nuostatų, Krašto organai vykdyd jiems pripažintus įgaliojimus, laikydamiesi Lietuvos Konstitucijos. O tai, pasak Tribunolo, reišktų, kad Krašto autonominiams organams, įskaitant ir teismams, Lietuvos valstybės konstitucijos nuostatos yra privalomos, kiek jos nėra priešingos Krašto Statutui. Tribunolas nurodė, kad Krašto Seimelis negali priimti įstatymo, nustatančio teismų sprendimų skelbimo tvarką, prieštaraujančią Lietuvos valstybės konstitucijai, nes taip

116 1930 m. liepos 22 d. pro memoria. Lietuvos Valstybės Vyriausiojo Tribunolo santykiai su Klaipėdos krašto teismais. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 181.

117 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1928 m. balandžio 30 d. raštas Ministrui pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 268.

118 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1928 m. balandžio 30 d. raštas Ministrui pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 268.

119 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1928 m. balandžio 27 d. raštas Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 269.

120 1928 m. birželio 15 d. Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo nutarimas, kuriuo buvo atsakyta į Teisingumo ministro pasiūlymą apsvartyti Klaipėdos krašto teismo skelbimo tvarkos klausimą. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 264.

būtų peržengtas Statuto 6 straipsnis. Taigi, Tribunolas nutarė pripažinti, kad Krašto teismai „turi daryti ir skelbti sprendimus Lietuvos Respublikos vardu“.

Prie šio sprendimo atskirąją nuomonę pateikė Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus teisėjas J. Pluemicke, tvirtindamas, kad Krašto teismai turi priimti sprendimus ne Lietuvos Respublikos vardu. Šitai jis argumentavo remdamasis tuo pačiu šeštuoju Statuto straipsniu, tvirtindamas, kad Krašto Statutas turi tiesioginės galios („primariai“), o Lietuvos valstybės Konstitucija yra papildomos („subsidiariai“). Galima sakyti, kad jis Lietuvos valstybės Konstituciją įvardijo antrinės teisės šaltiniu, o Krašto Statutą – pirminės. Jo nuomone, kadangi Statuto 5 ir 22 straipsniuose buvo įtvirtinta, kad Krašto teismų santvarkos klausimai yra viena iš autonominių Krašto organų veiklos sričių, tai „klausimas, kieno vardu teismai išspręsti privalo, išrišamas teismų ir jų darbų sutvarkymo keliu“¹²¹, t. y. Klaipėdos krašto autonominių organų. Teisėjas Pluemicke savo nuomonėje priminė senovės Romos teisininko Publijaus Juvento Celsus žodžius „Įstatymų žinojimas nereiškia jų skaitymą paraidžiui, bet jo esmės suvokimą“¹²² (lot. *Scire leges non hoc est, verba earum tenere, esd vim ac potestatum*). Taigi, tai, kad Statute nebuvo tiesioginės nuorodos į tai, kieno vardu turi būti priimami ir skelbiami Krašto teismų sprendimai, nereiškia, jog jie turi būti skelbiami Lietuvos Respublikos vardu: „Mano nuomone Klaipėdos Konvencijos prasmei ir minčiai priešinga, skelbti Klaipėdos Krašto teismų sprendimus Lietuvos Respublikos vardu, gi turint teismų ir jų darbų sutvarkymui bei jurisdikcijai civilės ir kriminalės teisių srityje autonomiją. Susidarytų <...> išpūdis, kad Klaipėdos Krašto teismų ir jų darbų sutvarkymas bei jurisdikcija priklauso Lietuvos Centro Valdžiai, o ne autonominiam Klaipėdos kraštui“¹²³. Be to, jis atkreipė dėmesį ir į tai, jog Respublikos teismų teisėjai skiriami kita tvarka negu Klaipėdos krašto, ne valstybės vadovo, bet Klaipėdos krašto direktorijos. Taigi, būtent tokiais argumentais savo išvadą dėl to, kad Krašto teismai turėtų skelbti sprendimus ne Lietuvos Respublikos vardu, grindė J. Pluemicke.

Nepaisant Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo sprendimo, Klaipėdos krašto gubernatorius A. Merkys Ministrui Pirmininkui pranešė, jog Krašto teismai pradėjo priiminėti nutarimus Klaipėdos krašto vardu (vok. *in Namen des Memelgebiets*). Jis taip pat parašė, kad Krašto teisėjai patys savo iniciatyva imasi tokių veiksmų, o jis iš savo pusės taip pat ėmėsi atsakomųjų veiksmų – išvykus vienam teisėjui, nebeleido grįžti atgal į Klaipėdos kraštą¹²⁴.

121 Teisėjo J. Pluemicke 1928 m. birželio 17 d. atskiroji nuomonė dėl Klaipėdos krašto teismo skelbimo tvarkos klausimo. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 266.

122 „Knowing the laws does not mean knowing their words, but their intent and purpose“.

123 Teisėjo J. Pluemicke 1928 m. birželio 17 d. atskiroji nuomonė dėl Klaipėdos krašto teismo skelbimo tvarkos klausimo. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 266.

124 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1928 m. spalio 31 d. raštas Ministrui pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 261.

Galiausiai šis konfliktas buvo išspręstas Krašto Seimeliui priėmus įstatymus dėl baudžiamojo ir civilinio procesų tvarkos¹²⁵, kuriose buvo nustatyta, jog visi Krašto teismų priimami sprendimai turi prasidėti žodžiais „Lietuvos Respublikos vardu“.

6.4. Proceso kalba Klaipėdos krašto teismuose

Kilo sunkumų ir dėl kalbos vartojimo Krašto teismuose, nes Krašte galiojo Vokietijos Teismų santvarkos įstatymas, kurio 184 straipsnis įtvirtino, kad teismo kalba yra vokiečių kalba, o 31 straipsnis nustatė, kad tarėjai ir prisiekusieji turi būti Vokietijos piliečiai. Tačiau Krašto Statuto 27 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad lietuvių ir vokiečių kalbos pripažintinos lygiomis oficialiomis Krašto kalbomis¹²⁶.

6.5. Klaipėdos krašto teisininkų ruošimas

Kilo nesusipratimų ir dėl teisininkų ruošimo.

Pagal Krašto Statuto 23 straipsnį, Krašto teisėjus skirdavo Krašto direktorija. O ji vadovavosi vokiečių teisiniu reglamentavimu – 1869 m. Įstatymu dėl teisinių egzaminų ir pasirengimo aukštesnei teisminei tarnybai¹²⁷, 1878 m. Teismų sandaros įstatymo įgyvendinimo įstatymu¹²⁸ ir Teisingumo ministerijos taisyklėmis¹²⁹. Direktorijai prašant Prūsijos Teisingumo ministerija jas papildė 1928 m., nustačiusi „papildomas taisykles ir atskirus egzaminus“¹³⁰. Štai kaip šio teisės akto pasekmės įžvelgia R. Vikeris: „Jauni Klaipėdos krašto teisininkai, išlaikę Vokietijoje referendumo (stažuotojo) egzaminus, dvejus metus dirbdavo Klaipėdos krašto teismuose. Pripažinti pakankamai pasirengę būdavo siunčiami į Vokietiją; čia dirbdavo dar vienerius metus teismuose, po to laikydavo Prūsijos teisės valstybinius egzaminus“¹³¹.

Taigi, būdavo vykdoma vokiška egzaminavimo tvarka, egzamino turinys buvo iš Vokietijos teisės, kandidatai į Krašto teisėjus praktiką atlikdavo vokiečių teismuose, iki maždaug 1927 m. teisėjai prisiekdavo Vokietijos valstybės tarnybai¹³². Maža to,

125 „Klaipėdos krašto Seimelio 1929 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 31 dėl baudžiamojo proceso tvarkos pakeitimo“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1929, Nr. 24; Klaipėdos krašto Seimelio 1929 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 32 dėl civilinio proceso. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1929, Nr. 24.

126 Detaliau apie proceso kalbą Klaipėdos krašto teismuose skaityti: Ieva Deviatnikovaitė, „Lietuvių kalba Klaipėdos krašto teismuose ir mokyklose“, *Logos* 96 (2018): 86-97.

127 Vok. *Gesetz über die juristischen Prüfungen und die Vorbereitung zum höheren Justizdienst vom 6. Mai 1869*.

128 Vok. *Ausführungsgesetz zum Gerichtsverfassungsgesetz vom 24. April 1878*.

129 Vok. *Preußische Ausbildungsordnung vom 1923*.

130 R? Vikeris, „Klaipėdos krašto teismų veikimo ir organizaciniai trūkumai“, *Teisė* 27 (1934): 259.

131 *Ibid.*, p. 259.

132 *Ibid.*, p. 259.

iki 1934 m. Krašto teisininkams buvo pripažįstamas teisinis išsilavinimas, įgytas tik Vokietijoje.

Lietuvos valstybė ėmėsi tam tikrų žingsnių, keičiant tokią teisininkų rengimo situaciją Krašte. 1927 m. teisingumo ministras kreipėsi į švietimo ministrą¹³³, akcentuodamas tai, kad Krašto teisėjai nemoka lietuvių kalbos ir kad reikia ruošti jaunus teisininkus ir iš Krašto, ir iš Lietuvos piliečių, kurie išmanytų ir Krašto, ir Respublikos teisę. Taigi, jo nuomone, būtina Lietuvos universitete steigti Klaipėdos teisės katedrą. Rašte Ministrui pirmininkui¹³⁴, teisingumo ministras taip pat atkreipė dėmesį, kad tarp Krašto teisėjų yra ne Lietuvos piliečių, kad teisėjai atvyksta iš Vokietijos dirbuotis Krašte, kad teisėjai nemoka lietuvių kalbos, kad lietuvis teisininkas sunkiai randa vietą Krašto teismuose. Kadangi Krašte galiojo daugiausiai vokiečių įstatymai, tai ir reikalavimai keliami pretendentams į teisėjus ir kitus teismų darbuotojus („referendarus ir asesorius“) buvo vokiškos kilmės ir skyrėsi nuo lietuviškųjų. Lietuvoje tuo metu nebuvo pretendentų egzaminavimo komisijų ir pan. Todėl buvo planuota sudaryti sąlygas pretendentų atrankai, numatyta Krašte galiojančiuose teisės aktuose, Didžiojoje Lietuvoje. Antraip atrodė, kad kadangi Lietuvoje nebuvo įstaigų, kuriose galima buvo atlikti specialistų atranką, tai „paskyrimus į Klaipėdos krašto teismus faktinai kontroliuoja Vokietija, kuri savo įstaigose gali prileisti laikyti kvotimus tik sau patinkamus žmones“¹³⁵.

Keisti susiklosčiusią tvarką paskatino ir lietuvių piliečių, baigusių teisės mokslus Vokietijoje ir negalėjusių ten išsilaikyti teismų darbuotojų egzaminų, nes nebuvo Vokietijos piliečiais, kreipimaisi į centrinę valdžią. Juose buvo klausama, kodėl Lietuvoje nėra sudarytos sąlygos laikyti egzaminų, kaip to reikalauja Krašto teisės aktai, ir dirbti Krašto teismuose: „veik kasdien Klaipėdos krašte skundžiamasi dėl teisėjų trūkumo ir teisėjų vietas užima net kviečiami svetimų valstybių piliečiai, tuo tarpu kaip Lietuvos piliečiams pastojimui teisman užkertamas kelias. Tad nuolankiai turiu garbės prašyti Vyriausybės atkreipti į šią nepakenčiamą padėtį domėsi“¹³⁶.

Situacija šiek tiek pasikeitė, kai 1934 m. buvo paskelbtas Krašto direktorijos paliepimas dėl juridinių egzaminų¹³⁷. Pasak D. Stankūno, šis teisės aktas buvo labai panašus į 1869 m. Įstatymą dėl teisinių egzaminų ir pasirengimo aukštesnei teisminei tarnybai, tačiau išsiskyrė keliais aspektais: pirma, egzaminų laikymas buvo perkeltas į Krašto teritoriją, antra, egzaminų komisijoje galėjo dalyvauti ir Vytauto Didžio-

133 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1927 m. spalio mėnesio kreipimasis į Lietuvos Respublikos švietimo ministrą. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 276.

134 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1927 m. birželio 15 d. raštas Ministrui pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 277–280.

135 LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 281.

136 Dr. Arongauzo 1927 m. birželio 3 d. pareiškimas Ministrui pirmininkui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 284.

137 „Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. lapkričio 24 d. paliepimas apie juridinius egzaminus ir paruošimą aukštesnėms teismo tarnyboms“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*. 1934, Nr. 133.

jo universiteto dėstytojai¹³⁸, trečia, VDU teisės mokslų diplomai buvo pripažinti lygiavertiais Vokietijos universitetų teisės mokslų diplomams. 1935 m. šis paliepiamas buvo šiek tiek pakeistas¹³⁹: buvo įtvirtinta, kad teismo kandidatai, išlaikę referendumo ar asesoriaus egzaminus iki 1935 m. rugsėjo 30 d. Vokietijoje, bus atleisti nuo egzaminų Krašte (tokiu būdu per maždaug metus iš Vokietijos į Kraštą atvyko dirbti 12 teisininkų¹⁴⁰).

Pabrėžtina, jog, pagal minėtas taisykles pretendentai turėjo laikyti egzaminą iš civilinės, baudžiamosios teisės ir proceso, valstybinės, prekybinės, administracinės ir tarptautinės teisės šakų. Buvo nurodyta, kad referendaras turėjo mokėti ir lietuvių, ir vokiečių kalbas, turėti Lietuvos pilietybę ir būti išlaikęs pirmuosius juridinius egzaminus. Referendarus prižiūrėdavo Krašto direktorijos pirmininkas. Jie lankydavo teismo posėdžius, referuodavo jų pačių išnagrinėtas bylas, reiškė nuomonę dėl kitų bylų. Tik referendaras turėjo teisę laikyti antruosius egzaminus. Antram egzaminui buvo svarbu išmanyti privatinės ir viešosios teisės teoriją bei praktiką.

D. Stankūnas taip pat pastebėjo, kad teismo darbuotojų ruošimo klausimai priklausė Direktorijai. Ji, pasak mokslininko, pasisavino Švietimo ministerijos kompetenciją pripažinti aukštojo mokslo įgytas teises, maža to, atkreipė dėmesį, jog ir pačioje Vokietijoje teisininkų parengimo klausimai priklausė Teisingumo ministerijos, o ne vietos administracijos kompetencijai¹⁴¹. D. Stankūnas padarė išvadą: „Tačiau šito klausimo niekas nekelia, nors jis yra visiškai neteisėtas ir net neatitinka Konvencijos ir Statuto dvasios. Mat, visus Konvencijos bei Statuto neaiškumus vokiečiai, žinoma, išnaudojo savo naudai, nors Konvencija ir Statutas turi daug spragų ir mums palankių vietų, todėl, kad vokiečiai turi gerą paruoštų teisininkų kadra, gerai politiškai orientuotą“¹⁴².

Visgi toks klausimas buvo iškeltas Krašto gubernatoriaus A. Merkio 1931 m. gegužės promemorijoje¹⁴³, į kurią Krašto direktorija, vadovaujama O. Betcherio, atsakė taip: „Jeigu Klaipėdos Krašto statuto 23 straipsnis dar įsakmiai nustato, kad krašto teisėjus privalo skirti Direktorija, tai tuomi yra ir pripažinta Direktorijos kaip aukščiausios administracijos vyresnybės kompetencija“¹⁴⁴.

138 Atrankos komisijose dalyvavo Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyriaus teisėjai, Krašto valsčiaus ir apygardos teismų teisėjai, mokslininkai – M. Romeris, T. Petkevčius, D. Krivickis, A. Tamošaitis. Aut. past.

139 „Klaipėdos krašto direktorijos 1935 m. rugpjūčio 16 d. paliepiamas papildymui paliepimui apie juridinius egzaminus ir paruošimą aukštesnėms teismo tarnyboms“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 83.

140 Domas? Stankūnas, „Teisininkų paruošimas Klaipėdos Krašte“, *Teisė* 44 (1938): 410.

141 *Ibid.*, p. 411.

142 *Ibid.*, p. 411.

143 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio *pro memoria*. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 16–18.

144 Klaipėdos krašto direktorijos 1931 m. gegužės 28 d. atsakymas į *pro memoria*. LCVA. F. 383,

Vėliau autonominės institucijos priėmė daugiau teisės aktų, reglamentuojančių Krašto teisininkų paruošimą¹⁴⁵.

6.6. Ar grindė Krašto teismai savo sprendimus Vokietijos teismų sprendimais?

Ilgainiui kilo konfliktai ir dėl to, jog Krašto teismai grįždavo savo sprendimus Vokietijos aukštesnių teismų sprendimais, siųsdavo savo sprendimų originalus Vokietijos teismams, tiesiogiai bendradarbiaudavo su Vokietijos teismais dėl pagalbos baudžiamosiose bylose, siųsdavo šaukimus Vokietijoje gyvenantiems ekspertams, liudininkams per Vokietijos valdžios organus, aplenkdami Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministeriją, perduodavo vienas kitam nuteisuosius.

Šie dalykai labiausiai išryškėjo 1934 m., kai Viešvilės valsčiaus teismas spalio 11 d. priėmė sprendimą Bengienės byloje, remdamasis Tilžės apygardos teismo 1933 m. spalio 2 d. priimtu sprendimu¹⁴⁶.

Taigi, pagrindiniai klausimai buvo, ar Krašto teismai galėjo Vokietijos teismų sprendimus laikyti vykdytiniais Lietuvoje, ar Krašto teismai galėjo siuntinėti bylų originalus, ar jie galėjo betarpiškai kviestis Vokietijoje gyvenančius liudytojus, ekspertus. Atkreiptinas dėmesys, kad Teismų santvarkos įstatymo 97 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog teismai susižino su užsienio teismais ir kitomis įstaigomis per teisingumo ministrą, jeigu sudarytos sutartys tarp šalių nenustato kitaip. Kita vertus, Krašte veikiančiame Teismų sutvarkymo įstatyme taip pat nebuvo nuostatų apie susisiekimą su užsienio teismais. Tarp Lietuvos ir Vokietijos buvo du susitarimai: Lietuvos-Vokietijos konvencija dėl susisiekimo teisės dalykais¹⁴⁷ ir susitarimas dėl nusikaltėlių išdavimo¹⁴⁸, kuriuose, pasak Lietuvos specialistų, nebuvo normų, įgalinančių teismus betarpiškai siųsti bylų originalus į užsienį. Užsienio reikalų Politikos departamento

ap. 7, b. 755, lap. 23.

145 „Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. lapkričio 24 d. paliepimas apie juridinius egzaminus ir paruošimą aukštesnėms teismo tarnyboms“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1934, Nr. 133; „Klaipėdos krašto direktorijos 1935 m. rugpjūčio 16 d. paliepimo apie juridinius egzaminus ir paruošimą aukštesnėms teismo tarnyboms papildymas“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1935, Nr. 83; „Klaipėdos krašto direktorijos pirmininko 1936 m. vasario 12 d. skelbimas dėl juridinių egzaminų komisijų sudėties“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 17; „Klaipėdos krašto direktorijos 1935 m. vasario 26 d. paliepimas pakeitimui paliepimo apie juridinius egzaminus ir paruošimą aukštesnėms tarnyboms“. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1936, Nr. 22. Taip pat žr.: Martynas Klimkaitis, *Klaipėdos krašto teisininkų paruošimas: diplominis darbas* (Kaunas: VDU Teisių fakultetas, 1983). VU Bibliotekos Rankraščių skyrius, F. 85–557.

146 LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1496, lap. 2.

147 „Lietuvos ir Vokietijos konvencija dėl susisiekimo teisės dalykais“. *Vyriausybės žinios*. Nr. 300-2015.

148 „Lietuvos ir Vokietijos susitarimas dėl teisinės pagalbos teikimo baudžiamosiose bylose“. *Vyriausybės žinios*. Nr. 363-2482.

direktorius S. Lozoraitis tvirtino, kad Krašto teismai daro daugiau negu sutartys leidžia¹⁴⁹. Užsienio reikalų ministerija patvirtino, kad tarp Lietuvos ir Vokietijos nebuvo sudaryta sutartis dėl vienos valstybės teismų įsigaliojusių sprendimų pripažinimo ir vykdymo kitos valstybės teritorijoje¹⁵⁰. Taigi, šie klausimai buvo plačiai nagrinėjami Lietuvos teisininkų, atsakant į Lietuvos politikų paklausimus¹⁵¹.

Krašto teismai tokį elgesį grindė veikiančiu Krašte vokiečių Civilinio proceso įstatymu, kuriame nebuvo nurodytas reikalavimas, jog reikalinga sutartis dėl teismų sprendimų vykdymo ir pripažinimo, kad tai laiduojama nuolatiniu praktikavimu. Be to, Krašto teismai rėmėsi analogija esama tarp kai kurių Šveicarijos kantonų ir Vokietijos teismų dėl teismų sprendimų vykdymo ir pripažinimo, prilygindami Kraštą Šveicarijos kantonui. Bylų originalų siuntimą jie grindė tuo, kad tai išplaukia iš aukščiau minėtų susitarimų tarp Lietuvos ir Vokietijos esmės. Be to, 1920 m. spalio 12 d. paliepimas¹⁵², nustatęs tiesioginį Krašto ir Vokietijos teismų susisiekimą teismo pagalbos baudžiamosiose bylose, nebuvo panaikintas¹⁵³. Dėl paskutiniojo aspekto Lietuvos teisininkai laikė, kad įsigaliojus Klaipėdos krašto konvencijai, visi iki tol prancūzų valdžios priimti teisės aktai nustojo galioje¹⁵⁴.

6.7. Krašto teisėjų priesaika

Kilo nesusipratimų ir dėl Krašto teisėjų priesaikos, nes jie prisiekdavo pagal vokiečių įstatymus. Kilo ginčų ir dėl teisėjų pilietybės¹⁵⁵.

Štai kaip buvo grindžiamas kontrargumentas Lietuvos politikų argumentui, kad Krašto teisėjai turi būti tik Lietuvos pilietybės: „Kad dabarties metu dar keletas teisėjų Vokietijos piliečių yra Krašte, priklauso nuo ypatingosios Krašto politinės padėties<...>. Esamieji teisėjai Vokietijos piliečiai bemaž be išimties jau veikė Krašte kaip šitas buvo su Lietuva susivienijimas. Daugelis šitų teisėjų po susivienijimo<...> yra priimti visam amžiui. Priimtiems valdininkams yra Klaipėdos Krašto Statuto 29 straipsnis<...>“¹⁵⁶, įtvirtinantis, kad Krašto įstaigos pripažins 1923 m. sausio 1 d. Krašto tarnyboje buvusių valdininkų ir tarnautojų įgytąsias teises.

149 Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio 1934 m. sausio 25 d. raštas Teisingumo ministerijos generaliniam sekretoriui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1496, lap. 48-51.

150 Užsienio reikalų ministerijos pažymėjimas. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1496, lap. 63.

151 LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1496, lap. 1-95.

152 „Santarvės valstybių atstovo Odry 1920 m. spalio 12 d. paliepimas“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*. 1920, Nr. 51.

153 Politikos departamento direktoriaus J. Urbšio 1935 m. sausio 22 d. raštas teisingumo ministrui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1496, lap. 5-8.

154 1928 m. spalio 19 d. pasitarimas su Klaipėdos juristais. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 805, lap. 71.

155 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1931 m. birželio 15 d. raštas Teisingumo ministrui. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 755, lap. 14-16.

156 Klaipėdos krašto direktorijos 1931 m. gegužės 28 d. atsakymas į pro memoria. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 24.

Šiuos klausimus bandyta išspręsti teismų reforma. 1933 m. liepos 11 d. buvo paskelbtas Teismų santvarkos įstatymas¹⁵⁷, kuriame buvo reglamentuojami Krašto teismų dalykinės kompetencijos, santykio su centriniais teismais, Krašto teisėjų priežiūros instituto ir kiti klausimai. Tai sukėlė prieštarų nuomonių Vokietijos bei kitų Vakarų Europos valstybių atstovams. Todėl kai kurios Teismų santvarkos įstatymo normos buvo taikomos iš dalies arba visai netaikomos¹⁵⁸. Galiausiai 1939 m. visos Teismų santvarkos įstatymo nuostatos, susijusios su Klaipėdos kraštu buvo panaikintos¹⁵⁹.

Išvados

1. Klaipėdos krašto Statuto 22 straipsnis įgaliojo Krašto vietos valdžią priimti įstatymą, kuriuo būtų nustatyta Krašto teismų santvarka. Tai nebuvo padaryta, todėl Krašte galiojo Vokietijos teisingumo įstatymai. Tiesa, laikotarpiu nuo 1924 ir 1939 metų autonominė valdžia priėmė per dvidešimt teisės aktų, kuriais pildė, koregavo vokiečių įstatymus, pritaikydami juos Krašto aktualijoms.
2. Po 1924 metų susiformavusią Klaipėdos krašto teismų sistemą lėmė 1877 m. priimtas Vokietijos Teismų santvarkos įstatymas, kurio pagrindu Krašte liko tokie teismai kaip valsčių, prisiekusiųjų, prekybos teismai. Tačiau šią sistemą veikė ir Prancūzijos valdymo laikotarpis, kurio metu susiformavo tripakopė teismų sistema, buvo įsteigtas Klaipėdos apygardos teismas.
3. Įsigaliojus Konvencijai, Krašto teismų sistema liko tripakopė, tačiau aukščiausia instancija Krašto teismų sprendimams tapo Lietuvos aukščiausios instancijos teisme, t. y. Vyriausiąjame Tribunole įsteigtas Klaipėdos krašto skyrius.
4. Klaipėdos krašte buvo nemažai taip vadinamų specializuotų teismų. Tačiau tai buvo daugiau ne teisminės institucijos, o viešojo administravimo subjektai arba ikiteisminės ginčų sprendimo institucijos. Kai kuriose iš jų dirbo bendrųjų teismų teisėjai, tačiau ginčus galėjo nagrinėti ir neturintys teisinio išsilavinimo asmenys – verslininkai, statybų specialistai, sodininkai ir t. t. Dauguma specializuotų teismų buvo įsteigti Vokietijos įstatymų pagrindu. Tačiau kai kurie buvo įsteigti prancūzų valdymo laikotarpiu.

157 Teismų santvarkos įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1933, Nr. 419-2900.

158 Apie teismų reformos klausimus, susijusius su Klaipėdos krašto teisingumu, detaliau skaityti: Ieva Deviatnikovaitė, „1933 m. teismų reforma ir Klaipėdos krašto justicija“, *Logos* 97 (2018): 80-89.

159 „Teismų santvarkos įstatymo pakeitimas“. *Vyriausybės žinios*, 1939 m. gegužės 24 d., Nr. 645-4706.

5. Akivaizdu, kad Krašte galiojo keletas teisinių sistemų – Vokietijos, Lietuvos, pačios Krašto autonominės valdžios ir tarptautinės teisės. Tad kildavo konfliktų, kai Vokietijos įstatymai nustatydavo kitokią tvarką nei Lietuvos įstatymai ar Statuto normos. Pavyzdžiui, Krašto teisėjai, nagrinėdami bylas, rėmėsi Vokietijos Teismų santvarkos įstatymo 184 straipsniu, reglamentuojančiu vokiečių kalbą kaip teismo proceso kalbą. O Statuto 27 straipsnis įtvirtino tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbas lygiavertėmis kalbomis. Arba būsimus teisėjus Krašte ruošdavo pagal Vokietijos teisinę tvarką, o joje nebuvo reikalavimų pretendentams mokėti vokiečių ir lietuvių kalbas bei būti Lietuvos piliečiais. Kilo nesutarimų ir dėl Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus jurisdikcijos bei jo santykio su Vyriausiojo Tribunolo visuotiniu susirinkimu.
6. Daugumos nesutarimų priežastimi galima laikyti ką tik nepriklausomybę paskelbusios jaunos Lietuvos valstybės patirties stoką, rengiant Lietuvos teisės specialistus, menkesnes ekonomines valstybės tarnautojų sąlygas lyginant su ne vieną šimtmetį savo teisės sistemą ir valstybės tarnybą puoselejančiais vokiečiais. Maža to, Klaipėdos krašto statuto normas tiek Lietuvos, tiek Vokietijos bei kitos Vakarų Europos valstybės daugiau naudojo ne kaip teisinį dokumentą, bet kaip politinį įrankį. Manytina, tai buvo taip pat svarbi priežastis kilti nesutarimams, dėl kurių nukentėdavo teisingumo vykdymas.

COURTS OF THE MEMEL TERRITORY

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *After the First World War, according to the agreement between British Empire, France, Italy, Japan and Lithuania, the sovereign rights to the Territory were transferred to the State of Lithuania. This action triggered a variety of issues. Disagreements arose in the area of justice.*

The article analyzes the legal regulation of the organization of the judiciary of the Memel Territory, discusses the systems of both the general and specialized courts of the Territory. Also it deals with the relation between the territorial and the central Lithuanian courts and the problems arising from that relationship: the separation of competence between the Grand Chamber of Lithuanian Senior Tribunal and the Division of the Memel Territory in the Senior Tribunal, jurisdiction of the cases when the crimes were committed by the Lithuanian officers, working in the Memel Territory, the transmission of cases to the central courts of Lithuania, in whose name the judgments of the

territorial courts should have been rendered, language of proceedings, preparation of territorial lawyers, enforcement of the judgments of German courts by the territorial courts, oath of territorial judges.

Generally, there are two main aims of the article. First, fully identify the system of the courts of the Memel Territory. Second, reveal issues of coexistence of different legal systems – international, Lithuanian, German, local – in the Territory.

The article focuses mainly on the documents found in the Lithuanian Central State Archives: the decisions of the Senior Tribunal, separate opinions of the judges, pro memoria of the governors of the Memel Territory, the letters of Lithuanian ministers and officials of the Directorate of the Territory, the laws of the Chamber of Representatives of the Territory, the orders of the President of the Directorate, the announcements of the territorial courts, conversations between representatives of Germany, Signatory States and Lithuania. Researches and publications by interwar Lithuanian scientists and mass media have been used as well.

Keywords: *Courts of the Memel Territory, Specialized Courts, the Administrative Court.*

Ieva Deviatnikovaitė, Mykolo Romerio teisės mokyklos Viešosios teisės instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: nacionalinė administracinė teisė, ES teisė, lyginamoji administracinė teisė, teisės istorija.

Ieva Deviatnikovaitė, Mykolas Romeris Law School, Institute of Public Law, Associated Professor. Research interests: national administrative law, EU law, comparative administrative law, legal history.